

اخلاق و ویژگیهای کتابدار

نزهت مهاجرنسب

کارشناس کتابداری و اطلاع رسانی دانشکده الهیات

کتابخانه را زمانی دانشگاه مردم می خوانیم که درهائیش به روی مردم گشوده باشد و به خدمت مردم در آید . کتابدار به منزله گشاینده و باز نگهدارنده این درهاست . نقش حرفه ای کتابدار در هر نوع کتابخانه و در هر سطحی ، ایجاد تأثیر معنی دار متقابل بین مردم و اطلاعات است . اطلاعات ، مفتاح پیشرفت است و کتابداران ، کارشناسان گرد آوری و اشاعه اطلاعات هستند یا باید باشند ، به همین دلیل است که آنها از اهمیت ویژه ای برخوردارند . در این راه به ظاهر ساده ، مصائب و دشواری زیاد است . امکانات همیشه کم و کار ، طاقت فرسا و پر از مسئولیت است . بنابراین کتابدار باید از خصوصیات ویژه ای برخوردار باشد تا بتواند راه را با موفقیت به پایان برد . داشتن مهارتهای تخصصی و علمی کتابدار در این راه به تنهایی کافی نیست ، بلکه مقدم بر آن باید از خصوصیات والای انسانی و اخلاقی برخوردار باشد .

منابع کهن ایران ، حاکی از وجود کتابداران اهل ذوق است . از محتوای متون می توان استنباط کرد که انتخاب کتابدار برای کتابخانه های کهن ایران بر اساس دانش و فضل فردی آنان بوده است . وجود کتابداران فاضل مانند : ابن مسکویه ، یحیی بن علی ، معروف به خطیب تبریزی ، خواجه نصیر طوسی و مانند آنها نشان می دهد کتابداری دارای قدر و ارزش بسیار بوده است و جز صاحبان فضل و دانش در رأس آن نمی نشسته اند . در آئین نامه ای که برای پرورش عده ای کتابدار در سال ۱۳۱۶ صادر شد ، داشتن گواهی نامه از طرف رئیس آموزشگاه یا رئیس معارف هر محل ، مشعر بر حسن اخلاق و ذوق کتابدوستی و حسن خط و سلامت چشم و ارتباط با مردم نیز مد نظر است .

عشق و احترام به مردم اساس است و بر پایه آن ، اعتقاد و ایمان به کار به وجود می آید . همه چیز باید در این قالب قرار گیرد و الا رنگ و بوی متظاهرانه و تصنعی به خود میگیرد . کتابداری ، حرفه است که از انزوا گزینی به دور است بنابراین کتابداران نه تنها به مقدار زیادی با مراجعان کار می کنند بلکه تمام ساعات شغلی خود را بین مردم میگذرانند . مردم دوستی ، صفتی است که علاقمندی کتابدار را به مردم به عنوان افراد انسانی و نه فقط جویندگان اطلاعات نشان می دهد .

کتابدار باید قادر باشد با فروتنی و بدون چشم داشت به مردم عشق بورزد و گرنه بهتر است رنج کتابدار شدن را متحمل نشود ، چرا که کاری بس یکنواخت و خسته کننده به نظر خواهد آمد . کتابدار همه روزه غرق در جزئیات و ویژگیهای خاص سازمانی خود و جریان منابع اطلاعات است که ممکن باعث ایجاد حالتی جدی شود و همین جدی نمودن است که مراجعه کننده را دلسرد می کند . شوخ طبعی فشار عصبی را تخفیف می دهد ، می تواند حداقل برای چند لحظه ، نگرانی را فرو نشاند و کتابدار و مراجعین را در حالتی آرام قرار دهد . البته این شوخ طبعی باید به طرز غیر موهن متوجه خود کتابدار ، نظام کتابخانه یا موقعیت خاص باشد . کتابدار می تواند بدون شوخ طبعی نیز کتابدار با لیاقتی باشد ولی کتابدار ماهر در پاسخگویی همیشه از شوخی استفاده می کند . بنابراین یکی از صفات کتابدار خوب ، شوخ طبعی است .

خوشرویی یکی دیگر از خصوصیات کتابدار است . در برخورد با مردم تنها با خوشرویی است که ممکن است راه به جایی برد . ملایمت و برخورد انسانی ، باعث دلگرمی و تمایل بیشتر مراجعه کننده به استفاده از کتابخانه می شود .

کتابدار باید همانند یک دوست با همه ارتباط برقرار کند و به همه یاری رسانده و از روحیه همکاری بالایی برخوردار باشد.

کتابدار باید متعهد باشد و در پاسخگویی به پرسشها سماجت به خرج دهد و دسترسی آسان را امکانپذیر سازد. او باید مجموعه اش را مثل کف دست بشناسد و تا آنجا که ممکن است کتابهای کتابخانه خود را خوانده باشد تا بتواند بدور از تعصب، مسائل را تجزیه و تحلیل کرده و با اعتقاد و اتکاء به نفس و بدون هراس تصمیم گرفته و اجرا کند. کارکنان کتابخانه باید به فلسفه خدمت به استفاده کننده ایمان داشته باشند و آن را دنبال کنند. در هر شرایطی برای خدمت به مردم باید مشتاق، مبتکر، دقیق و با پشتکار بوده، انتقادپذیری و تواضع را از یاد نبرند. حافظه خوب نیز یکی از خصوصیات مورد نیاز کتابدار است. در واقع حافظه بعنوان ظرفیت ذخیره اطلاعات، چیز خوبی است اما بیاد آوردن سریع منابع مربوطه اهمیت بیشتری دارد. فقدان تمرکز حواس، بزرگترین مانع حافظه در حین پاسخ به مراجعه کننده است. صرفنظر از اینکه کتابدار چه نوع حافظه ای دارد، لازم است که با دقت به مراجعین گوش فرا دهد تا آنچه را بخاطر می سپارد درست و دقیق باشد. هیچ چیز برای مراجع ناراحت کننده تر از این نیست که احساس کند، کتابدار فقط حرفهای او را می شنود اما به آنها گوش نمی دهد.

صبوری و پایداری نیز صفاتی است که نتیجه مطلوب ببار می آورد. کتابدار باید در برخورد و پیگیری پرسشها صبور باشد و از انرژی و استقامت جسمانی برخوردار باشد. بدون انرژی و بنیه قوی، دشوار است که بتوان استاندارد ارائه خدمات را در سطح بالایی نگهداشت. او باید همیشه در دسترس بوده، مؤدب، کمک رسان و مایل به ارج نهادن به آراء و نظرات دیگران باشد و این برخلاف آن است که بعضی از مردم خیال می کنند که کتابداران با کار در محلی ساکت و آرام وقت زیادی برای مطالعه در اختیار دارند!

قوه تخیل و خلاقیت و تکاپوی ذهنی و قابلیت تشخیص نیازهای اطلاعاتی مراجعه کننده و توانایی برقراری ارتباط مؤثر با مراجعه کننده از الگوهای برنامه های آموزشی کتابداری یونسکو است.

کتابداران باید نسبت به پیشه خود احساس غرور کنند آنان باید بدانند که هر حرفه ای که جدی گرفته شود، می تواند میثولیت آفرین باشد. خشنودی و رضایتمندی مراجعان، کامیابی نهایی حرفه کتابداری است و استفاده کننده باید شخصیت برجسته و درخشان کتابدار را احساس کند.

با داشتن این خصوصیات، کتابدار می تواند در هر شرایطی، حتی از میان چهار دیواری محقری در یک روستای دورافتاده، فضل و معرفت را به درون جامعه اش انتقال دهد، چرا که رسالت کتابدار و دلیل وجود کتابخانه مانند هر نهاد فرهنگی دیگر کمک به اعتلای فرهنگ و دانش جامعه است.

منابع:

*جنریش، الاین زارمبا/ مصاحبه در بخش مرجع کتابخانه؛ ترجمه محمد حسین دیانی. - اهواز: دانشگاه شهید چمران، ۱۳۷۳.

*سلطانی، شیفته / خودآموز کتابداری یا چگونه یک کتابخانه کوچک بسازیم؟. - تهران: مرکز تهیه وسایل خدمات فنی کتابخانه، ۱۳۶۲.

*مختاری معمار، حسین / درآمدی بر کتابداری. - شیراز: نشر قو، ۱۳۷۴.

*یوسفی پور، علیرضا، "کتابداری چیست؟" گاهنامه علمی دانشجویی دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی اصفهان، فروردین ۱۳۷۷.

- چگونه در مدرسه مان یک کتابخانه خوب داشته

- آیا تا به حال فکر کرده اید که یک کتابخانه خوب دارای چه خصوصیتی است؟ آیا کتابخانه ی مدرسه شما کتابخانه ی خوبی است؟ در یک کتابخانه چه عنصری است که بیش از همه مورد توجه قرار می گیرد؟

- به حتم همه دوستان عزیزی که در کتابخانه ی مدرسه مشغول به فعالیت هستند و یا مطالعه مختصری درباره کتابداری دارند به قدر حاجت می دانند که هر کتاب داری شناسنامه و سرشناسنامه و ... است. در سرشناسنامه که بر صفحه ابتدایی کتاب چاپ شده، مشخصاتی چون عنوان و پدیدآورنده، مشخصات نشر، مشخصات ظاهری، شابک، شماره ی کتابخانه ملی و غیره است که کتاب بر اساس آن شناسایی و فهرست بندی می شود.

- در ادامه ی فهرست نویسی، فهرست نویسی تحلیلی را داریم که در آن مشخصات جامع تری از کتاب مانند پدیدآورنده، ویرایش، وضعیت نشر و پخش، مشخصات ظاهری و یادداشت ها که شامل بها، زبان ترجمه (عنوان اثر به زبان اصلی)، عنوان های گوناگون (روی جلد، پشت جلد، عطف)، گروه سنی، خلاصه ی اثر، واژه نامه، کتاب نامه، مندرجات و شماره ی استاندارد (شابک) است.

- بعد از آن فهرست نویسی تحلیلی است که اطلاعات بخش دوم کارت فهرست نویسی می شود. این اطلاعات شامل چکیده مطالب، کلید واژه ها، سرعنوان های موضوعی و ... می شود.

- شما با در دست داشتن یک نرم افزار ساده ی کتابداری می توانید طبقه بندی و فهرست نویسی را انجام داده و حتی شما را در کار امانت و ذخیره ی اطلاعات کاربران یاری کند. اما آنچه مهم است این نکته است که آیا این اطلاعات برای داشتن یک کتابخانه خوب کافی است؟!

- پاسخ ما منفی است.

- در یک کتابخانه ی خوب و موفق مدرسه، طبقه بندی و فهرست نویسی و حتی کتاب خوب، عامل موفقیت نیست. آنچه عامل موفقیت محسوب می شود، ایجاد انگیزه و جذب مخاطب کودک و نوجوان است. وقتی در سنین کودکی کتاب عضو خانه و خانواده ما می شود تا مرگ هم، هم خانواده ی ما خواهد ماند. پس بیاییم کتابخانه ای بنا کنیم که فرزندانمان را به زندگی با کتاب علاقه مند کند.

- بنابراین ابتدا باید به مکانی که به عنوان کتابخانه انتخاب می شود بپردازیم. محل کتابخانه باید از نور و روشنایی لازم برخوردار باشد. بهترین مکان سالن های جنوبی و به اصطلاح رو به قبله است که در زمستان آفتاب گیر و گرم و در تابستان خنک و روشن است. تا حد امکان از پرده برای پوشاندن پنجره ها استفاده نکنید. سعی کنید برای تلطیف نور از شیشه های رنگی یا مات استفاده کنید. هر چند در انتخاب رنگ ها باید دقت لازم را داشت چون رنگ ها و نور های تند در هنگام مطالعه، فرد را آزار داده و چشم را خسته می کند. این خستگی سر درد و یا خواب آلودگی را در پی خواهد داشت.

- اگر از لامپ استفاده می کنید، دو نور سفید و زرد را به کار بگیرید زیرا نور سفید کور رنگی و نور زرد به تنهایی چشم را ضعیف می کند. اگر از سالن بزرگی بهره مند هستید، از نور تمام پنجره ها بهره بگیرید و فضاهای کور و تاریک را با چراغ هایی که نور مستقیم ندارند روشن کنید. تعداد و میزان نور سفید و زرد را

یکسان قرار دهید. میزهای مطالعه را نزدیک پنجره ها قرار داده تا کاربران از نور کافی بهره مند شوند. اگر فضای جدایی برای مخزن ندارید، قفسه های کتاب را پشت به دیوارها گذاشته یا با آن ها فضای بزرگتان را پارتیشن بندی کرده و از بخش های مختلفی برخوردار شوید. البته حواستان به نورها و سایه های ایجاد شده توسط قفسه ها با شد. می توانید قفسه های میانی (که برای پارتیشن بندی استفاده شده) را کوتاه و هم طراز با پشتی صندلی ها انتخاب کرده یا از قفساتی استفاده کنید که ترکیبی از قفسه و صندلی هستند تا کاربر رو به نور مطالعه کرده و قفسه برای او ایجاد مشکل نکند .

- هرچه سالن مطالعه از اماکن شلوغ و پر سر و صدا دور تر باشد بهتر است. اما در هر حال باید پنجره ها دو جداره و دیوارها آکوستیک باشد تا از ورود سر و صدا جلوگیری کند .

- سقف کتابخانه باید بلند باشد تا هم فاصله نور تا صفحه کتاب مناسب باشد و نود تلطیف شود و هم تهویه هوا به خوبی انجام شود . البته بلندی سقف در کم شدن ازدحام صدا هم تاثیر بسزایی دارد .

- اگر کتابخانه ای در مدرسه (دبستان) یا مهد کودک دارید و بچه ها خودشان کتاب را برمی دارند ، از قفسه هایی استفاده کنید که کاربر بتواند از بالاترین قفسه کتاب برداشته و به مشقت نیفتد . ابزارهایی نیز هست که ویژه مهدها طراحی شده تا کودکان بتوانند از طبقه های بالای کتابخانه استفاده کنند.

- در کل بهتر است قفسه هایی را ویژه کتابخانه و کاربران خود طراحی کنید .

- به طور مثال مهد های کودک و پیش دبستانی و دبستان نوعی از طراحی را می طلبد . چون کتاب ها به طور غالب کم حجم و در اندازه های مختلف هستند . پس کتاب ها سبک بوده و در طراحی قفسه دستمان باز تر است و می توانیم از عناصر مختلف برای ساخت قفسه استفاده کنیم. عناصری که زیبا ترند و رنگبندی متنوعی داشته و البته قابلیت اجرای طرح را دارند.

- می توانید کتاب ها را بر اساس موضوعشان طبقه بندی کرده و قفسه را متناسب با موضوع ، طراحی کنید .

- برای شناخت و انتخاب راحت تر دانش آموزان ، به خصوص پایه دبستان و پیش دبستانی از برچسب های رنگی، برای طبقه بندی موضوعات استفاده کنید. به طور مثال کتاب های با موضوع علوم : سبز، ادبیات : آبی انتخاب کنید و کتاب هایی که زیر مجموعه شده و ریز موضوع دارد را با نوارهای دورنگ مشخص کرده و رنگ ابتدایی که موضوع اصلی را نشان می دهد بزرگ تر و رنگ دوم نوار باریک تری باشد . به طور مثال کتاب های شعر که زیر مجموعه کتاب های ادبیات ات را می توانید با نوار پهن آبی و نوار باریک صورتی نشان دهید . نسبت نوارهای پهن به باریک دو با یک است .

- اگر از قفسه های ساده استفاده می کنید ، قفسه ها را متناسب با موضوع رنگ کنید تا شناخت بچه ها از طبقه بندی ساده تر و آسان تر باشد.

- اگر کلاس و محل کتابخانه یکی است از قفسه های ترکیبی (میز و قفسه) می توانید استفاده کنید . این قفسه ها بیشتر در مهد کودک ها و پیش دبستانی ها کاربرد دارد . قفسه های دیگری هستند که قفسه های متحرک

- (mobile library) نام داشته و متناسب با فضاهای چند منظوره می باشند. این قفسه ها دارای دو یا چند بخش هستند که با لولا به هم متصل می شوند .
-
- دسترسی راحت کودکان به کتاب در آن ها ایجاد علاقه می کند . طراحی بعضی از قفسه ها به نحوی است که کاربر به راحتی نشسته و از کتاب هایی که کنارش است استفاده می کند .
- دیوار های کتابخانه را با رنگ های شاد و روشن رنگ آمیزی کنید . رنگ هایی از قبیل صورتی های ملایم کرم ، سبز و در حقیقت روشن ترین رنگ در پالت رنگی شما . در چیدن رنگ ها کنار هم دقت فراوان داشته باشید . فقط از رنگ های سرد یا گرم استفاده نکنید ، ترکیب هر دو طیف رنگی را داشته باشید . اگر شیشه پنجره هایتان رنگی است ، دیوار ها را کرم رنگ کنید ، چون رنگ شیشه ها خود دیوارهایتان را نقش می دهد .
- اگر روی دیوار ها را نقش می دهید ، یا از عناصر ریز بهره بگیرید تا به سطح دیوار بافت بدهد و یا از نقوش بزرگی استفاده کنید تا سطح رنگی هر بخش زیاد باشد . دیوار ها را خالی نگذارید و البته از استفاده رنگ سفید بپرهیزید .
- تا دانش آموز وارد کتابخانه نشده، هیچ کدام از صحبت های بالا کاربردی ندارد پس برای در ورودی و دیوار های بیرونی کتابخانه نیز طراحی بیندیشید
- این طرح علاوه بر این که باید نشان دهنده کتابخانه باشد ، باید جذابیت و خلاقیت داشته و بتواند هر کس را از هر جای مدرسه به آن سمت بخواند .
- طرح هایی از قبیل یک کتاب باز شده ، باغ کتاب ، کتاب هایی که در امتداد هم هستند و یکی از آن ها درب ورودی است، می توانند برای این امر مناسب باشند.
- بردهایی را در کتابخانه و بیرون از آن منظور کرده و تبلیغاتی برای کتاب ها داشته باشید.
- در بردهای داخل کتابخانه کتاب های جدید را تبلیغ کنید. می توان عکس رنگی از جلد و مختصری درباره محتوای آن را بر برد قرار داد. محل مشخصی برای موضوعات و سرفصل های مختلف قرار داده و کتاب ویژه آن موضوع را معرفی کرد.
- بخشی از بردها را بگذارید برای معرفی محصولات غیر از کتاب مثل لوح های فشرده ، نرم افزارها و مجلات و قرار داده و در دوره زمانی مشخصی آن را به روز کنید .
- به روز کردن مطالب برد ها از مهمترین عوامل جذب مخاطب است . باید به چینش مطالب و ترکیب بندی آن ها هم توجه لازم را داشت، در غیر این صورت نه تنها تأثیر مثبت ندارد که خود یک ضد تبلیغ محسوب می شود. اگر قالب اصلی بردها یکسان و در واقع در یک سبک و راستا باشد می تواند چشم مخاطب را خیره کرده و همراه خود ببرد. در ادامه اگر این بردها و تابلوها مطلبی یا نقشی و یا مسیری در یک جهت داشته باشند مخاطب را به سمت کتابخانه راهنمایی می کند .
- گاهی می توان برای تبلیغ یک یا چند کتاب از میزهای مطالعه بهره برد . یعنی بخش جالبی از کتاب را روی برکه ای نوشت و روی میز چسباند . (خوب است میزها را با این خصوصیت طراحی کرد تا در مرور زمان و زود دچار استهلاک نشود). در این صورت زمانی که کاربر از میز استفاده می کند با خواندن بخشی از یک کتاب خوب می تواند در امانت گرفتن آن کتاب از دیگری که فقط اسم کتاب را شنیده ، پیشی گرفته و انگیزه بیشتری داشته باشد. باز هم تاکید می کنم در انتخاب خوب آن بخش از کتاب دقت لازم را داشته باشید و همین طور در به روز کردن آن.

- یکی دیگر از راه های جذب بیشتر کاربران به کتابخانه ، تهیه فیش های کوچکی از کتاب های کتابخانه و کتاب های جدید است که آن ها را لای کتابی که به کاربر می دهیم، می گذاریم. این فیش ها می تواند از یک کتاب و یا مجموعه ای از کتاب های کتابخانه باشد که چکیده یا بخشی از آن نوشته شده است. در هر کدام از این فیش ها هر چند به تعداد کمی از کتاب ها اشاره کرده باشد ، اما در مجموع این فیش ها به همه کتاب ها اشاره می کند و در این صورت هر کاربر در خانه این فرصت را دارد تا با تعداد زیادی کتاب آشنا شده و آن هایی را که علاقه مند است انتخاب کند .

- یادتان باشد مرحله اول آمدن فرزند ما به کتابخانه است که مرحله سختی است. اما مرحله بعدی که سخت تر است حفظ رابطه دوستانه و مکرر او با کتاب و کتابخانه است .کوچک ترین عناصر بر این موضوع اثر دارد که یکی از مهم ترین آن ها رفتار و رابطه مسئول کتابخانه است. اگر او هم علاوه بر حسن خلق و رفتار خوش، لباسی متناسب با این فضا بپوشد، خود عامل تاثیر گذاری است .

- اما یکی از عوامل مهم ، تامین و تهیه کتاب خوب و فرا خور سن مخاطب است. کتاب خوب نه تنها در بازگرداندن مخاطب به کتاب تاثیر دارد ، بلکه فرزند ما را در مسیر یک فرهنگ بزرگ قرار می گیرد. هرچه کتابی که در اختیار مخاطب قرار می دهیم، از غنای کامل برخوردار بوده و نیز متناسب با سن و سال او باشد ، ما را در رسیدن به هدفمان کمک می کند. اگر فرزند ما چند بار کتابی که راضیش نمی کند بخواند، شاید دیگر سراغ کتاب نرود. پس حواسمان را جمع کنیم و دقت بیشتری داشته باشیم .

- در انتها لازم است به نرم افزاری که تبیان برای راه اندازی کتابخانه ها طراحی کرده است اشاره کنیم. این نرم افزار که قابلیت فهرست نویسی، شماره گذاری، وصل کردن اطلاعات به کتابخانه سایت کتابخانه ملی، فهرست بندی اطلاعات کاربران و امانت و تاخیر و جریمه دیرکرد را دارد .

- شما هم اگر در تهیه یک کتابخانه خوب تجربه و پیشنهادی دارید و یا راه کاری برای جذب کودکان به کتاب و کتاب خوانی در اختیار ما قرار دهید تا از تجربیاتتان استفاده کنیم.

- همکاران عزیز و دوستان و همراهان همیشگی معلم ۸۴ سلام.

- این پست رو اختصاص میدم به رابطه معلم و شاگرد ،که چگونه می شود یک ارتباط صمیمی با دانش آموز برقرار کرد.این مشکلی است که اکثر معلمان با دانش آموزان خود دارند و از اکثر همکارانم بارها شنیده ام که نمی توانند با دانش آموز خود یک ارتباط صحیح و صمیمی برقرار کنند.

- حال برای رفع این مشکل در زیر به چند نکته که باعث برقراری ارتباط کامل بین معلم و شاگرد می شود اشاره می کنم. امیدوارم که این نکات مورد استفاده شما همکاران و دوستان معلم ۸۴ برود.در پایان اگر نکته ای به ذهن شما می رسد یا تجربه ای که خودتان کسب کرده اید که به آن اشاره نشده است در **قسمت ردپا (نظرات)** بنویسید.

- بیشتر متخصصان تعلیم و تربیت ارتباط را نوعی رابطه دو طرفه می دانند و به طور کلی ارتباط انسانی را به دو مقوله کلامی و غیر کلامی تقسیم می کنند. اما در کلاس درس اکثر رابطه ها یک طرفه می باشد و معلم

متکلم وحده است. به نظر من مهمترین مهارت در زمان تدریس شما، برقراری یک ارتباط صحیح با همه ی دانش آموزانتان می باشد و این مقوله باید در طرح درس سالانه شما ذکر گردد تا از همان ابتدا به فکر ارتباط صحیح با دانش آموزتان باشید. اگر این رابطه به خوبی برقرار شود اکثر هدف های آموزشی با کیفیت و پویای بیشتری تحقق می یابند. برخی از راهکارهای برقراری ارتباط صحیح بین معلم و شاگرد عبارتند از :

- ۱. لطفا **اشتباه** دانش آموزان خود را بزرگ نکنید. این کار باعث می شود بعد از مدتی دانش آموز فکر کند و باور کند که هر کاری انجام می دهد یا هر سخنی که می زند اشتباه بوده و به یک دانش آموز منزوی تبدیل شود.

- ۲. همیشه با همه ی دانش آموزانتان **احوال پرسی** کنید و حتی در مورد مشکلاتشان از آنها سوال کنید و با مهربانی و دلسوزی سعی در رفع مشکلات آنها بکنید.

- ۳. به **نظریات و سخنان** دانش آموزانتان چه در هنگام تدریس و چه در هنگام غیر تدریس خوب گوش دهید و سخنشان را در وسط کلامشان قطع نکنید.

- ۴. هیچگاه در کلاس و مدرسه به یک نفر **توجه و اهمیت خاصی** نشان ندهید و یک نفر را در کلاس یا مدرسه برجسته نکنید.

- ۵. به دانش آموزانتان مانند یک برادر یا خواهر کوچکتر **احترام** بگذارید.

- ۶. به تک تک دانش آموزانتان **مسئولیت** بدهید. این کار باعث افزایش حس اعتماد به نفس دانش آموز می شود. (در اکثر مدارس و کلاس ها دیده میشود که یک دانش آموز از ابتدای سال تحصیلی تا پایان سال تحصیلی به عنوان نماینده کلاس تعیین می شود که این کار باعث سرخوردگی دانش آموزان دیگر شده و کاری بس اشتباه است)

- ۷. **جای مناسب** در کلاس برای خود انتخاب کنید و با همه ی دانش آموزان در تعامل و رفت آمد باشید.

- ۸. **فضای کلاس** درستان را جذاب کنید و از آثار تک تک دانش آموزان در کلاس درس استفاده کنید. (سال گذشته از دانش آموزان خودم خواستم که هر کس می تواند یک روزنامه دیواری به زبان انگلیسی درست کند، تعداد زیادی از دانش آموزان این کار را کردند و من هم همه ی آنها را به دیوار کلاس نصب کردم به جز یکی از این روزنامه دیواری ها را که به دلیل غلط های املائی زیاد نصب نکردم. بعد از مدت ها پی بردم که این دانش آموز فعالیت قبلی خود در کلاس را ندارد و من نمی توانم رابطه ی قبلیم را با این دانش آموز داشته باشم. بنابراین خواهش می کنم از تک تک کارهای دانش آموزانتان استفاده کنید)

- ۹. با دانش آموزان خود **همدلی** کنید. این کار باعث می شود که زمینه نفوذ در دانش آموز برایتان فراهم گردد و او را بهتر درک کنید و باعث افزایش میزان ارتباط میان شما بشود.
-
- ۱۰. اگر دانش آموزتان کار اشتباهی انجام داده است او را مستقیماً مورد **موعظه** قرار ندهید. می توانید خود را مورد خطاب قرار دهید (به در بگویید دیوار بشنود)
-
- ۱۱. در صورت امکان با دانش آموزانتان در **غیر از ساعات درسی و بیرون از مدرسه** نیز با آنها ارتباط داشته باشید با آنها بیرون بروید، اردو بروید و هر ساله تعدادی **عکس یادگاری** به صورت دسته جمعی بگیرید.
-
- ۱۲. سعی کنید در ابتدای سال در مورد **خاطرات سال قبل** از دانش آموزانتان بپرسید تا بدانید چه ویژگی و خصوصیت معلم و کلاس سال قبل برای دانش آموز جذاب تر بوده و کدام یک نبوده.
-
- ۱۳. خواهشا در کلاس درس از **مقررات خشک و بی روح** که باعث خستگی دانش آموز می شود استفاده نکنید.
-
- ۱۴. هیچ گاه، هیچ زمانی، هیچ وقتی از **تنبیه بدنی** در کلاس درس استفاده نکنید که علاوه بر عواقب بدش برای خود شما باعث دوری دانش آموز از درس و کلاس و مدرسه و معلم می شود.
-
- ۱۵. همیشه با **لبخند** وارد مدرسه و کلاس بشوید با **لبخند** در مدرسه و کلاس بمانید و با **لبخند** مدرسه و کلاس را ترک کنید.
-
- در پایان از همه ی همکاران و دوستان معلم ۸۴ که با **نظراتشون منو همراهی می کنند** تفضا دارم که در باره ی رابطه خودشان با دانش آموزانشان و نکاتی در باره این موضوع در قسمت **ردپا(نظرات)** بنویسند تا هم من و هم دیگر همکاران از آنها استفاده کنیم. از اینکه باز هم به این وبلاگ سر زدید ممنونم و منتظر **حضور سبز** دوباره شما هستم. برای تک تک شما آرزوی موفقیت و پیروزی روز افزون دارم.
(معرفی کتب خانواده)

به نظر شما برای بهتر شدن کتابخانه های مدارس دیگر چه باید کرد؟

چند وقتی است که از طرف وزرا و روسای آموزش و پرورش توجه و تاکید فراوانی برای برپای و فعال بودن کتابخانه های مدارس شده است به طوری که من در اکثر مدارس حتی مدارسی که از نظر امکانات آموزشی کامل و مناسب نیستند حداقل تابلوی به عنوان کتابخانه مدرسه دیده ام ولی متاسفانه مسئولین زیربط بها و توجه زیادی نمیکنند و به همان نصب تابلو در مدرسه بسنده کرده اند. شاید این به دلیل ندانستن اهمیت کتابخانه برای پیشرفت دانش آموز و معلم باشد.

کتابخانه را باید به یک کلاس یا یک واحد آموزشی فعال در مدرسه دانست و تبدیل کرد زیرا نقش بسیار مهمی در آموزش و پرورش دانش آموز دارد زیرا معلمان تلقی که از درس و تدریس و کلاسشان دارند فقط انتقال مطالب کتاب های درسی و اندوخته های ذهنی معلم به دانش آموز است. کتابخانه را باید یک مرکز یادگیری و نیز مرکز مطالعه و منابع اطلاعاتی دانست به طوری که یکی از دلایل افت تحصیلی دانش آموزان غیر فعال بودن کتابخانه ها و نبودن انگیزه مطالعه در بین معلمان و دانش آموزان می دانم.

مسئولان و مربیان و معلمان باید برای برپای و پویایی این کتابخانه ها تلاش کنند تا این کتابخانه ها به جایگاه واقعی خود در مدارس برسند و برای رسیدن به این امر مهم رعایت و به کار گیری نکات زیر لازم است:

۱. انتخاب محل و مکان مناسب برای کتابخانه (از لحاظ مساحت ، نور ، امنیت ، فضا ، گرما ، سرما ، شاد بودن مکان و)
۲. انتخاب فردی مناسب برای کلید داری و فعال نگه داشتن کتابخانه از بین دانش آموزان (البته زیر نظر مسئولین محترم مدرسه)
۳. برنامه ریزی مناسب و ارجاع دانش آموزان به کتابخانه برای انجام تکالیف یا مطالعه و یا قرض گرفتن کتاب از کتابخانه.
۴. مشتاق کردن دانش آموز به مطالعه کتب کتابخانه.
۵. خواستن خلاصه برداری از کتاب های که دانش آموزان به صورت قرضی برای مطالعه میبرند توسط دانش آموز و در پایان هر نیم سال در نظر گرفتن هدایا برای افرادی که بهترین و یا بیشترین خلاصه برداری را دارند.
۶. برگزاری مسابقات کتابخانی به مناسبت های مختلف با استفاده از کتاب های موجود در کتابخانه.
۷. گذاشتن دوره های تخصصی کتاب داری و مربوط به کتابخانه برای مسئولین کتابخانه مدارس به صورت ضمن خدمت یا بدو خدمت.
۸. طبقه بندی کتاب ها طبق اصول علمی کتابداری و به صورت نیاز.
۹. تشکیل و برپای بعضی از کلاس ها در کتابخانه مدرسه.

۱۰. تهیه کردن کتاب های مناسب و جذاب متناسب با نیاز و سن دانش آموز و دوره تحصیلی دانش آموز (یک روز به کتابخانه یک دبیرستان که فقط رشته ادبیات در آن دبیرستان بود رفتیم نزدیک به ۵۰۰ جلد کتاب تخصصی رشته های شیمی ، مهندسی ، ریاضی دانشگاه بود که مسئول کتابخانه مدرسه گفت تا به امروز حتی یک نگاه هم به این کتاب ها نشده زیرا تعدادی افراد بدون تخصص و بدون آشنای با نیاز مدرسه این کتاب ها را خریداری کرده اند. خوب این خود نوعی اصراف در بیت المال و گناه است) بنابراین توصیه میشود به مسئولین محترم که در خریداری کتاب ها دقت فراوان کنند.

۱۱. معرفی کتاب های جالب و جذاب موجود در کتابخانه در مراسم صبح گاهی و مشتاق کردن دانش آموزان برای مطالعه ی این کتاب.

۱۲. تعیین مکان مناسب در کتابخانه و تجهیز کردن کتابخانه برای مطالعه و نکته برداری معلمان و دانش آموزان.

۱۳. به روز کردن کتابخانه به وسیله روزنامه ها ، مجلات ، گرفتن مطالب جالب و جذاب از اینترنت و نصب در تابلو های موجود در کتابخانه توسط مسئولین و معلمان و حتی دانش آموزان.

در پایان از همه شما که این مطلب را مطالعه کردید **تشکر** مینمایم و در خواست دارم تا نظراتتان را برای چگونه بهتر شدن کتابخانه مدارس در قسمت **ردپا (یا همان نظرات)** بنویسید.

بررسی راهکارهای علمی به منظور فعال شدن کتابخانه های مدارس

چکیده

پژوهش حاضر به روش تحقیق شبه تجربی و با هدف بررسی راهکارهای عملی برای فعال نمودن کتابخانه های مدارس زاهدان و توسعه فرهنگ مطالعه انجام گرفته است. زمان مطالعه از اول مهر ماه لغایت بهمن ماه ۱۳۸۵ بود. جامعه آماری پژوهش را ۱۶ دبیرستان دولتی دارای کتابخانه شهر زاهدان تشکیل می داد که در همه پایه های تحصیلی دانش آموز داشتند و به عنوان نمونه ۶ دبیرستان بطور تصادفی برای آزمون فرضیه ها انتخاب گردید.

سه راهکار عملی برای فعال نمودن کتابخانه های مدارس و توسعه فرهنگ مطالعه به عنوان فرضیه مورد آزمون قرار گرفت. این فرضیه ها عبارت بود از:

۱. پاسخ به سؤالهای کتابهای درسی بر مبنای کتابهای غیر درسی و مواد مکمل آموزشی
 ۲. به کارگیری کتابداران متخصص و علاقه مند در کتابخانه های مدارس
 ۳. تشکیل بعضی از کلاسها در کتابخانه های مدارس مجهز به مواد آموزشی مناسب.
- برای آزمون فرضیه ها، نخست دو گروه مورد آزمون (تجربی و کنترل) انتخاب شد. حجم نمونه در هر گروه ۱۲۰ نفر بود که از پایه های مختلف، بطور تصادفی انتخاب شدند. پس از ثبت نمرات پیش آزمون و پس آزمون، از گروه های تجربی و گواه از آزمون مربع کا و تست دقیق فیشر استفاده شد. این مطالعه نشان داد در هر کدام از فرضیه های فوق، تفاوت معناداری بین گروه های مورد آزمون وجود دارد.
- کلیدواژه ها: کتابخانه های مدارس، توسعه عادت مطالعه، راهکارهای عملی، فعال شدن کتابخانه ها، مواد آموزشی، زاهدان.

اهمیت و ضرورت مسئله

گرایش به کتاب و مطالعه، از عوامل مهم رشد جوامع و میزان دستیابی به اطلاعات، از مؤلفه‌های توسعه ملی قلمداد می‌شود (خسروی، ۱۳۸۱: ص ۳۱).

عادت به مطالعه و داشتن روحیه تحقیق و پژوهش، معمولاً اغلب در دوران مدرسه رقم می‌خورد. در مدارس است که زمینه‌های تفکر انتقادی و بسترهای مناسب تولید دانش فراهم می‌شود. پرداختن به این مسئله اهمیت و ضرورت خاصی دارد، زیرا ارائه راهکارها عملی برای فعال نمودن کتابخانه‌های مدارس و توسعه کتابخوانی می‌تواند مفاهیم درسی را عمیق و وسیع کند. تعامل بین کتابدار مدرسه و معلم سبب تهیه منابع آموزشی مکمل مواد درسی شده و به دانش آموزان فرصت می‌دهد برای سؤالهای کتابهای درسی پاسخهایی متفاوت از کتابهای غیر درسی فراهم آورند. به عبارتی، زمینه‌های مشارکت فعال دانش‌آموزان را در کلاس درس فراهم می‌آورد. ایجاد تفکر انتقادی، گسترش فرهنگ مطالعه و در نهایت پویایی آموزش و پرورش، در گروه فعال شدن کتابخانه‌های مدارس است. از این رو، راهکارهای عملی برای فعال نمودن کتابخانه‌های مدارس استان که هدف این پژوهش می‌باشد، اهمیت ویژه‌ای دارد.

فرضیه‌های پژوهش

۱. پاسخ به پرسشهای کتابهای درسی از زوایای گوناگون و منابع مختلف کتابخانه‌ای، در فعال کردن کتابخانه مؤثر است.
۲. ایجاد انگیزه و تبلیغ کافی کتابداران مدارس به منظور شناسایی کتابخانه و منابع مختلف آن به دانش‌آموزان، در پویایی کتابخانه مؤثر است.
۳. تشکیل بعضی از کلاسهای درس در محیط کتابخانه، در پویایی کتابخانه‌های مدارس مؤثر است.

ادبیات تحقیق

مقدمه

نخست به جایگاه و رسالت کتابخانه‌های مدارس از دیدگاه ایفلا و یونسکو می‌پردازیم: کتابخانه‌های مدارس اطلاعات و اندیشه‌هایی را که برای کارکرد موفقیت‌آمیز جامعه اطلاعاتی و دانش محور امروز جنبه اساسی دارد، فراهم می‌سازند. کتابخانه‌های مدارس دانش‌آموزان را به مهارتهای یادگیری مادام‌العمر مجهز می‌کنند و تخیل خلاق آنان را گسترش می‌دهند و بدین ترتیب آنان را برای زندگی به عنوان شهروندانی مسئول آماده می‌سازند. رسالت کتابخانه‌های مدارس، ارائه خدمات و عرضه کتابها و منابع آموزشی است. بدین ترتیب، شرایطی فراهم می‌آورد تا از اعضای اجتماع مدرسه، متفکرانی خلاق بیرون آورده و کاربرانی تربیت کند که از اطلاعات کتابها وسایر رسانه‌ها به طور مؤثر بهره‌گیرند. کتابخانه‌های مدارس، باید با فراهم کردن منابع اطلاعاتی کمک آموزشی یا داستانی، تقویت‌کننده کتابهای درسی، مواد آموزشی و روشهای تدریس باشند (نشاط و حری، ۱۳۸۳: ص ۳۹).

شواهد نشان می‌دهد هرگاه کتابداران و معلمان با یکدیگر همکاری کنند، دانش‌آموزان به سطوح بالاتری از سواد، توانایی خواندن، قدرت فراگیری، مهارتهای حل مسئله و استفاده از فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی دست می‌یابند.

به نظر می‌رسد چنانچه شیوه‌های تدریس معلمان به گونه‌ای باشد که دانش‌آموزان فرصت سؤال و جواب داشته باشند و پاسخهای آنها قالبی و تنها بر اساس متون درسی نباشد بلکه دانش‌آموزان بتوانند پاسخها را از منابع

مختلف جستجو کنند، مطالعه برای آنها لذتبخش خواهد بود و در نتیجه نیاز به مطالعه در آنها افزایش پیدا خواهد کرد.

ادبیات تحقیق در داخل کشور

تحقیقات انجام شده در ایران، اغلب به بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های مدارس، نقصها، کاستیها و علت‌های آن پرداخته‌اند، اما راه‌هایی عملی برای پویایی کتابخانه‌ها ارائه نکرده‌اند. «شعبانی» به نقل از «مفتخر» نوشته است: «پویا نبودن محتوای کتابها درسی، شیوه‌های تدریس سنتی و غیر فعال معلمان، مسئولیتهای حاصل از سنگینی درسها و محیط پرجمعیت خانواده، مانع کتاب خواندن دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران شده و باعث گردیده بیش از ۵۰٪ دانش‌آموزان به کتابخانه مراجعه نکنند» (شعبانی، ۱۳۸۱: ص ۴۷-۵۵).

«بیگدلی» (۱۳۸۱: ۲۵) یکی از علل بی‌رغبتی دانش‌آموزان مدارس راهنمایی و دبیرستانهای شهر اهواز را نبود کتابداران متخصص در کتابخانه‌های مدارس می‌داند. او می‌افزاید، برای پویایی کتابخانه و توسعه فرهنگ مطالعه باید کتابخانه‌های مدارس جزء لاینفک آموزشگاه تلقی شوند و نقش و جایگاه آموزشی آنها برای مدیران و معلمان روشن شود.

«نشاط و حری» (۱۳۸۳: ۷۴) برآنند که آموزش کیفی تنها از طریق دانش بسته‌بندی شده که برای دانش‌آموزان تجویز شده است، حاصل نمی‌شود. کتاب درسی، هر چند خوب تهیه شده باشد، برآیند نظرات تدوین‌کنندگان آنهاست، در حالی که دانش‌آموزان به عنوان عنصری اجتماعی، حق دارند با دیدگاه‌های دیگر و تعبیرات گوناگون از پدیده‌ها یا رویداد واحدی آشنا شوند. تنها راه ممکن، یاری گرفتن از مواد کتابخانه‌ای است. در کتابخانه، دانش‌آموز خواهد توانست از کلیه جوانب و دیدگاه‌های مرتبط با مسائل آگاه شود. کتابخانه می‌تواند با مواد و اطلاعاتی که فراهم می‌کند، مطالب درسها را غنی و روزآمد کند. از طریق آموزش صحیح، می‌توان به دانش‌آموزان آموخت که چگونه مطالب را شناسایی و ارزیابی کنند و یافته‌های خود را به زبانی ساده و قابل درک ارائه دهند. این دو باور دارند که فراگیری نحوه یافتن پاسخ، بیش از خود پاسخها اهمیت دارد. در هر حال، کاوش و دانش عضو یک گروهند. آنها را به سادگی نمی‌توان از هم جدا کرد، یا دست کم نمی‌توان به طور کامل جدا کرد. از این‌روست که بین کتابخانه‌های مدارس و برنامه‌های درسی آنها رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. (نشاط و حری، ۱۳۸۳: ص ۷۲).

مطالعه «شعبانی» (۱۳۸۱: ۵۰) نشان می‌دهد یکی از راه‌های فعال شدن کتابخانه‌های مدارس و توسعه فرهنگ مطالعه در کشور، تغییر شیوه تدریس معلمان است. این مطالعه می‌افزاید، اگر شیوه‌های تدریس معلمان به گونه‌ای باشد که به دانش‌آموزان فرصت سؤال و جواب بدهد، پاسخها قالبی و تنها براساس فنون درسی نباشد بلکه به دانش‌آموزان اجازه بدهد تا پاسخهای مختلفی از منابع متنوع آموزشی برای آنها داشته باشند؛ این امر سبب مشارکت فعال دانش‌آموزان در کلاس و افزایش انگیزه آنها به مطالعه خواهد شد.

«باب الحوائجی» (۱۳۶۶: ۳۶) اظهار می‌دارد کشورهای پیشرفته جهان و کشورهای در حال رشد سالهاست در نظام آموزشی خود از روش تک کتابی استفاده نمی‌کنند و به منظور تکمیل برنامه‌های درسی، از مطالب خواندنی مکمل بهره می‌گیرند، زیرا کودک و نوجوان کنجکاو، سؤالهای بی‌شماری را درباره خود و محیط پیرامونش دارد که هرگز کتابهای درسی معلمان نمی‌توانند به همه آنها پاسخ گویند.

در دنیای امروز، وظیفه آموزش و پرورش صرفاً به پایان رساندن برنامه درسی سالانه نیست و دیگر نمی‌توان کودک و نوجوان را به چند کتاب درسی محدود کرد. ذهن جستجوگر دانش‌آموز، از معلم و مدرسه می‌خواهد برای پاسخ به پرسشهای بی‌شماری که حاصل پیشرفت حیرت‌انگیز دانش و اکتشافات و اختراعات امروز است، منابع پاسخگویی متنوعی را در کتابخانه‌های مدارس برای آنها فراهم آورند. تنها به کمک مدرسه می‌توان محدودیتهای

آموزشی را مرتفع ساخت. وابستگی شدید به کتابهای درسی و استفاده صرف از حافظه دانش‌آموزان، دلیلی بر کم‌دانشی و اعتماد نداشتن به نقش معلم است. معلمی که از منابع کتابخانه‌ای بهره نمی‌گیرد، نگران است که مطالعه کتابهای غیر درسی، پرسشهایی را در ذهن دانش‌آموز ایجاد کند که از حیطه معلومات او خارج است.

روشهای مختلف تدریس، در واقع شیوه‌ها و شگردهای گوناگونی هستند که معلم برای رساندن اطلاعات به دانش‌آموزان به کار می‌گیرد. در روشهای مختلف تدریس مانند پرسشی، مباحثه، علمی و تجربی، عملیات آزمایشگاهی و بازیابی فکری، عمل اطلاع‌رسانی انجام می‌شود. اگر معلم از منابع کتابخانه‌ای به عنوان منابع اطلاعات استفاده و در رساندن اطلاعات به دانش‌آموزان نقش رهبری را ایفا کند، مجموعه اطلاعات گردآوری شده در ذهن دانش‌آموز، با یکدیگر مرتبط می‌شوند. در نتیجه، دانش‌آموز تحت تأثیر مجموعه‌ای وسیع از اطلاعات قرار می‌گیرد. مطالعه مقایسه‌ای کتابخانه‌های مدارس بریتانیا و تهران که توسط «آسایشی» در سال ۱۳۸۶ انجام شد، نشان داد در بریتانیا کتابخانه‌های مدارس، در این حوزه‌ها پیشرفته و تکامل یافته هستند.

«صدیق بهزادی» (۱۳۷۹: ۱۸۴) می‌نویسد: «در بریتانیا، کتابخانه‌ها به عنوان یک نیاز اصلی در آموزش مطرح هستند. مواد سمعی و بصری با توجه به آموزشگاه‌های جدید گسترش یافته و تعاملی بسیار خوب بین کتابداران مدارس و معلمان وجود دارد. به دلیل وجود روشهای تدریس فعال که در آن دانش‌آموزان مشارکت فعال در کلاس دارند، کتابخانه‌های مدارس فعال و پویا شده‌اند؛ اما در دبیرستانهای تهران به دلیل روشهای تدریس معلم محور و آموزش یکسویه، عملاً ضرورت وجود کتابخانه در مدارس احساس نمی‌شود. دبیران متوسطه شیراز فقط به مطالب درسنامه‌ها اکتفا می‌کنند و کمتر از ۲۰٪ آنها دانش‌آموزان را به کتابخانه ارجاع می‌دهند». او بی‌ رغبتی به مطالعه و پویا نبودن کتابخانه‌ها را ناشی از شیوه‌های تدریس متکی بر درسنامه‌ها می‌داند (صدیق بهزادی، ۱۳۷۹: ص ۱۵۳).

«مهدی‌فر» (۱۳۷۵) در یک مطالعه نیمه تجربی به این نتیجه رسید که آموزش استفاده از کتابخانه، بر میزان توانایی استفاده‌کنندگان مؤثر است. (صدیق بهزادی، ۱۳۷۹: ص ۳۰۳). خسروی در پژوهشی با عنوان «آسیب‌شناسی مطالعه در کشورهای جنوب» می‌گوید نظام آموزشی تک محور است و معمولاً بر اساس یک کتاب و یا یک جزوه درسی شکل می‌گیرد، و معلم و دانش‌آموز خود را از هر گونه مراجعه به دیگر منابع اطلاعاتی بی‌نیاز می‌بینند. بویژه در مراحل آغازین تحصیل، هیچ ارجاعی به کتابهای درسی صورت نمی‌گیرد. در مراحل بعدی، حتی در سطوح عالی، مراجعه به کتابهای غیر درسی و منابع اطلاعاتی حالتی صوری دارد و بیشتر برای رفع تکلیف انجام می‌شود تا انجام وظیفه. پژوهشها نشان می‌دهند افرادی که در مراحل نخستین تحصیل به سوی کتاب هدایت شده و به مطالعه روی آورده‌اند، در مراحل دیگر تحصیل نیز به کتاب و کتابخانه بیشتر مراجعه می‌کنند. به نظر «خسروی» (۱۳۸۱: ۲۶-۲۱)، نظام آموزش و پرورش ایران به گونه‌ای است که ساختار متون درسی آن درون‌زا نیست؛ به همین علت دانش‌آموزان از خواندن آن لذت نمی‌برند. در این نظام، دانش‌آموز بیشتر برای رفع تکلیف مطالعه می‌کند. به طور مثال، در درس ادبیات که حاوی ملموس‌ترین و غنی‌ترین مفاهیم حیاتی است، معلمان معمولاً به خود ادبیات نمی‌پردازند، بلکه چنان به تاریخ ادبیات و دستور زبان خشک و بدون استفاده پرداخته می‌شود که ذوق دانش‌آموز خشک می‌شود و عملاً هیچ انگیزه‌ای برای ادامه راه باقی نمی‌ماند.

ادبیات تحقیق در خارج

«کنوما» (۱۹۹۴) می‌نویسد: «در نظام آموزش و پرورش کوبا، کتابداران مدارس بخشی از کارکنان آموزشی محسوب می‌شوند؛ بدین معنا که کتابخانه‌ها نیز مثل مدارس در هدفهای آموزشی سهیمند و خود را با خصوصیات ویژه در هر مقطع تحصیلی سازگار کرده‌اند. به منظور ایجاد هماهنگی میان معلمان و کتابداران و برای دستیابی به هدفهای آموزش و پرورش از طریق انجام فعالیتهای ویژه‌ای که طی آن دانش‌آموزان بتوانند به طور جمعی یا انفرادی

با منابع کتابخانه کار کنند، برنامه‌هایی در دست انجام است. دانش‌آموزان، با راهنمایی کتابدار آموزشگاهی برای کسب اطلاعات لازم جهت انجام تکالیفشان از مدارک موجود استفاده می‌کنند و هدف دیگر این استفاده، بسط و غنای دیدگاه‌های فرهنگی آنان است. یکی از هدفهای مهم کتابدار کتابخانه‌های آموزشگاهی، برانگیختن عادت مطالعه است. با بهره‌گیری از فعالیتهای فرهنگی و تفننی و کمک آموزشی، کتابدار می‌تواند خدمات مشاوره‌ای ارائه دهد و این خدمات نه تنها دانش‌آموزان را در گزینش موادی که پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی و اوقات فراغت آنهاست یاری می‌کند، بلکه آنان را به مطالعه‌ی مطالبی که موجب استفاده‌ی مؤثر از ایام فراغت و لذت خواندن می‌شود نیز ترغیب می‌کند.

انعطاف مراکز آموزشی در زمینه‌ی تغییر نظام مدارس بر مبنای نیازها و ویژگیها، این امکان را فراهم می‌سازد که مراکز مذکور، برنامه‌ی دانش‌آموزان را به گونه‌ای تنظیم کنند که ایشان بتوانند به کتابخانه مدارس مراجعه کنند. در مدارس ابتدایی و مدارس کودکان استثنایی، استفاده‌ی مکرر کودکان از کتابخانه در برنامه مدرسه گنجانیده شده است و هر مدرسه می‌تواند در برنامه‌اش ساعات ثابتی را برای حضور دانش‌آموزان جهت استفاده از منابع کتابخانه، تدریس درسها با همکاری معلمان و کتابداران و انجام فعالیتهای عملی دیگر از کتابخانه، در برنامه‌ی مدرسه بگنجانند. همچنین، می‌توان برنامه‌های انفرادی را به منظور تشویق استفاده‌ی هدایت شده از کتابخانه برنامه‌ریزی کرد. دانش‌آموزان در همه واحدها می‌توانند در اوقات آزادشان از کتابخانه استفاده کنند و در مدارس شبانه‌روزی این خدمات تا ساعاتی از شب ادامه می‌یابد. (کنوما، ۱۹۹۴ ص. ۱۳۴-۱۳۵).

در دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقاله‌ای با عنوان «مدلهای بین‌المللی توسعه کتابخانه‌های مدارس» از سه مدل کتابخانه سخن می‌رود: مدل آمریکایی، مدل بریتانیایی و ترکیبی از این دو مدل. در ایالت متحده آمریکا، کانادا، استرالیا و دانمارک، کتابخانه‌های مدارس جزء جدایی‌ناپذیر آموزش هستند و به عنوان آزمایشگاه یادگیری معروفند. این کتابخانه‌ها در مدارس بسیار پویا و فعال هستند. کتابخانه‌های مدارس با مدل آمریکایی دارای خصوصیات زیر هستند:

- هر مدرسه‌ی تازه تأسیس، دارای یک کتابخانه‌ی مستقل همراه با منابع اطلاعاتی متنوع است. کتابخانه‌ها از نظر منابع در جهت عمیق و غنی کردن برنامه‌های آموزشی مدرسه تجهیز شده‌اند.

- کتابخانه‌های مدارس با برنامه‌های آموزشی مدرسه گره خورده‌اند، به طوری که هر کدام بدون دیگری بی‌معنا هستند.

- کتابخانه‌های مدارس به عنوان مرکز رسانه‌ها عمل می‌کنند؛ بدین معنا که مواد آموزشی مختلف با فرمتهای مختلف از قبیل: کتاب، مجله، فیلم استریب، نوارهای ویدیویی، پوستر و منابع الکترونیکی به کمک مطالعات بیشتر را در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند.

- کتابداران مدارس وظایف دوگانه دارند؛ یعنی علاوه بر وظایف اصلی خود، در امر آموزش دانش‌آموزان، با معلمان همکاری نزدیکی دارند.

- کتابداران مدارس از نظر تهیه‌ی منابع سازماندهی مواد و خدمات کتابخانه‌ای، زیر نظر انجمن مرکزی کتابداران مدارس هدایت و رهبری می‌شوند.

- دولت مرکزی به کتابخانه‌های مدارس توجه ویژه‌ای دارد و در تخصیص بودجه به منظور تجهیز منابع و امکانات، همیشه از کتابخانه‌های مدارس حمایت کرده است.

یکی دیگر از مدل‌های بین‌المللی برای توسعه کتابخانه‌های مدارس و فرهنگ مطالعه، مدل بریتانیایی توسعه کتابخانه‌های مدارس است. این مدل دارای ویژگیهای زیر است:

- کتابخانه‌های مدارس با ارتباط نزدیکی که با کتابخانه‌های عمومی دارند، نقشه‌ها و کاستیهای منابع اطلاعاتی خود را از طریق کتابخانه عمومی مجاور مدارس، با شیوه امانت بین کتابخانه‌ای برطرف می‌کنند.

- در این مدل، وظایف کتابداران مدارس بسیار سنگین است. کتابداران باید منابع درخواستی دانش آموزان را از طریق امانت بین کتابخانه‌ای، از کتابخانه‌های عمومی فراهم کنند.

- کتابداران کتابخانه‌های عمومی، آموزشهای لازم به معلمان و دانش‌آموزان را از منابع مختلف کتابخانه‌ای، ارائه می‌کنند. در این مدل، دانش‌آموزان بیشتر به صورت سرگرمی مطالعه می‌کنند، زیرا معلمان کتاب محورند و آموزشهای لازم را جهت استفاده از منابع مختلف کسب نکرده‌اند.

مقاله مورد نظر، یک مدل ترکیبی از دو مدل آمریکایی و بریتانیایی برای فعال شدن کتابخانه‌های مدارس و توسعه فرهنگ مطالعه ارائه می‌دهد (knut, 2002: pp. 261-272).

در طرح ملی کشور نروژ با عنوان «فضاسازی برای خواندن» که برای توسعه مطالعه در کشور از سال 2004 آغاز شده است، بیشترین تأکید بر همکاری کتابداران مدارس شده است. کتابداران مدارس با تشویق دانش‌آموزان به مطالعه، غنی کردن منابع کتابخانه‌ای و روزآمد کردن کتابها از طریق همکاری با کتابخانه‌های عمومی، نقش برجسته‌ای را ایفا می‌کنند. کتابداران مدارس در همه سطوح با همکاری معلمان توانسته‌اند زمینه‌های توسعه فرهنگ مطالعه را فراهم آورند. آنها توانسته‌اند از طریق امانت بین کتابخانه‌ای، از کتابخانه‌های عمومی همجوار خود مواد خواندنی مورد نیاز دانش‌آموزان و معلمان را فراهم آورند و بدین طریق در فعال نمودن کتابخانه‌های مدارس خود و بالا بردن انگیزه‌های مطالعه دانش‌آموزان و معلمان موفق بوده‌اند (Rufste and Satre, 2005: pp. 1-5).

مواردی که در پیوند با کتابخانه‌های آموزشی و نقش آنها در بالابردن اهمیت مطالعه عنوان شد، و یافته‌های مطالعات انجام شده در ایران که نمایانگر نابسامانی بسیار در کتابخانه آموزشی ایران است، جستجوی راه‌های مناسب برای تغییر وضعیت را توجیه می‌کند و این موردی است که این پژوهش به آن توجه دارد.

روشها

در پژوهش حاضر، برای آزمون فرضیه‌ها از روش شبه تجربی استفاده شده است. بدین منظور، دو گروه تجربی و شاهد از هر مدرسه مورد مطالعه، به طور تصادفی انتخاب شدند؛ چهار کلاس به طور تصادفی به عنوان گروه شاهد و چهار کلاس به عنوان گروه تجربی از پایه‌های مختلف.

هفته اول مهر، با همکاری کتابداران برای ثبت تعداد مراجعات دانش‌آموزان اقدام شد. نخست از هر دو گروه (تجربی و شاهد) به مدت یک ماه پیش آزمون به عمل آمد. تعداد مراجعات افراد در هر دو گروه از روی دفاتر ثبت استخراج گردید. این ارقام به منزله نمرات پیش آزمونها در نظر گرفته شد. پس از این مرحله، روی گروه‌های تجربی متغیرهای مستقل اعمال گردید و در این مدت که حدود 2 ماه طول کشید، تأثیرهای مداخله، یعنی تعداد مراجعات، از روی دفاتر ثبت کتابخانه شمارش شد. این موارد، به عنوان نمره‌های پس آزمون در نظر گرفته شد. با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون کای دو، تست دقیق فیشر فرضیه‌ها مورد آزمون قرار گرفت.

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر را تمامی دانش‌آموزان دبیرستانهای دخترانه و پسرانه شهر زاهدان که دارای کتابخانه هستند، تشکیل می‌دهد. تعداد این دبیرستانها به 16 مورد می‌رسد. از جامعه آماری فوق، 6 دبیرستان به صورت تصادفی خوشه‌ای به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید.

یافته‌های تحقیق در ارتباط با فرضیه یک

از آنجا که در مدارس روشهای تدریس معلمان به گونه‌ای است که نه به دانش‌آموزان فرصت سؤال و جواب داده می‌شود و نه به سؤالهای کتابهای درسی، از منابع مختلف غیردرسی و زوایای مختلف پاسخ داده می‌شود، دانش‌آموزان ضرورتی برای مشارکت فعال خود در کلاس نمی‌بینند، انگیزه‌ای در خود احساس نمی‌کنند و از خواندن متون درسی که رفع تکلیف تلقی می‌کنند، لذت نمی‌برند.

با توجه به این موارد، فرضیه شماره ۱ این پژوهش مبنی بر تأثیر مشارکت فعال دانش‌آموزان در کلاس درس و رابطه آن با افزایش فرهنگ مطالعه، مورد آزمون قرار گرفت.

در یک دبیرستان دو نوبته که در هر یک از پایه‌های اول و دوم و سوم سه شعبه یا بیشتر داشتند، به طور تصادفی، چهار کلاس که مجموعاً ۱۲۸ نفر بودند، به عنوان گروه تجربی و چهار کلاس دیگر به عنوان گروه کنترل انتخاب گردید.

نخست به کمک مربی پرورشی مدرسه و دانش‌آموزانی که نقش کتابدار را هم تا حدودی ایفا می‌کردند، منابع مختلف کتابخانه‌ای از نظر موضوعی سازماندهی شد.

برای هر کدام از گروه‌های مورد آزمون، بر حسب کلاس آنها فصلی در دفتر امانت کتابخانه باز شد. توسط پژوهشگر و همکار طرح که خود یکی از معلمان بود، آموزشهای لازم داده شد.

از دهم مهر تا ۱۰ آبان ۱۳۸۴ تعداد دفعات مراجعه هر دو گروه مورد آزمون، به عنوان نمرات پیش آزمون از دفتر امانت کتابخانه استخراج گردید.

در این مدت، با نظارت همکار طرح و پژوهشگر دانش‌آموزان، وضعیت مراجعه هر دو گروه مورد آزمون، چه آنهایی که کتاب به امانت برده بودند و چه آنهایی که برای یافتن منبعی به کتابخانه مراجعه کرده بودند، به عنوان دفعات مراجعه ثبت می‌شد. نتایج مرحله پیش آزمون، در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود.

جدول ۱. توزیع فراوانی مراجعه به کتابخانه در طی مدت یک ماه قبل از اجرای مداخله

تغییر روش تدریس معلمان در مدارس مورد مطالعه

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۴۰	۵۵/۶	۳۸۰۰	۴۹/۹	۳۸۴۰	۵۰
کنترل	۳۲	۴۴/۴	۳۸۰۸	۵۰/۱	۳۸۴۰	۵۰
جمع	۷۲	۱۰۰	۷۶۰۸	۱۰۰	۷۶۸۰	۱۰۰

$$P = ۰/۳۴$$

در این مرحله، گروه تجربی فقط ۴۰ دفعه به کتابخانه مراجعه کرده بودند. اگر فرض شود هر فرد روزی یک بار به کتابخانه مراجعه کند، در طول یک ماه باید ۳۸۴۰ بار مراجعه به کتابخانه داشته باشیم. با این فرض، ۳۸۰۰ نفر به کتابخانه مراجعه نکرده‌اند. در گروه کنترل، بر اساس روش فوق از ۳۸۴۰ بار مراجعه فقط ۳۲ نفر مراجعه کرده‌اند و ۳۸۰۸ نفر مراجعه نکرده‌اند.

آزمون کای دو، تست دقیق فیشر نشان داد که هیچ‌گونه تفاوت آماری معناداری قبل از شروع مداخله متغیر مستقل بین دو گروه تجربی و کنترل وجود ندارد، زیرا مقدار P برابر $0/34$ و بزرگتر از $0/05$ است. با توجه به اینکه 90% منابع کتابخانه مورد مطالعه در زمینه‌های دینی، اجتماعی، تاریخی و ادبی بود، سعی شد در گروه تجربی معلمان پرورشی، دینی و ادبیات در کلاسهای درس خود به دانش‌آموزان فرصت سؤال و جواب بدهند و مطالب کتابهای درسی را از زوایا و منابع مختلف بررسی کنند. این طرح از دهم آبان تا دهم دی به مدت دو ماه (تا اول امتحانات ترم) مورد آزمون قرار گرفت. نتایج تأثیر این متغیر در افزایش فرهنگ مطالعه را در جدول شماره ۲ مشاهده می‌کنید.

جدول ۲. توزیع فراوانی مراجعه به کتابخانه در طی مدت دو ماه بعد از اجرای مداخله

تغییر روش تدریس معلمان در مدارس مورد مطالعه

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۵۹۰	۹۴/۳	۷۰۹۰	۴۸/۱	۷۶۸۰	۵۰
کنترل	۴۲	۶/۶	۷۶۳۸	۵۱/۹	۷۶۸۰	۵۰
جمع	۶۳۲	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳۶۰	۱۰۰

$$P=0/0001$$

چنان‌که مشاهده می‌شود، در مدت دو ماه در گروه تجربی ۵۹۰ بار به کتابخانه مراجعه کرده بودند، در حالی که گروه کنترل فقط ۴۲ بار مراجعه داشتند.

آزمون کای دو، تست دقیق فیشر نشان داد تفاوت معناداری بین دو گروه مورد آزمون وجود دارد و چون مقدار $P=0/0001$ و کمتر از $0/05$ است، با $0/95$ اطمینان می‌توان گفت، روش تدریس فعال معلمان در افزایش مراجعه به کتابخانه مؤثر بوده است.

برای اطمینان بیشتر و افزایش قدرت تعمیم بیشتر نتایج فرضیه ۱، آن را در مدرسه دیگری، با همان روشها و خصوصیات مدرسه قبل، مورد آزمون قرار دادیم. تنها تفاوت در حجم نمونه‌ها بود. در این مدرسه، گروه‌های مورد آزمون (تجربی و کنترل) هر کدام ۱۲۰ نفر بودند. نتایج یافته‌ها در جدولهای ۳ و ۴ مشاهده می‌شود.

جدول ۳. توزیع فراوانی مراجعه به کتابخانه قبل از اجرای طرح مداخله تغییر روش تدریس

به مدت یک ماه در هر یک از گروه‌های مورد آزمون

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۲۴	۴۴/۴	۳۵۷۶	۵۰	۳۶۰۰	۵۰
کنترل	۳۰	۵۵/۶	۳۵۷۰	۵۰	۳۶۰۰	۵۰
جمع	۵	۱۰۰	۷۱۴۶	۱۰۰	۷۲۰۰	۱۰۰

$$P = ۰/۴۱$$

آزمون کای دو، تست دقیق فیشر هیچ‌گونه تفاوت آماری معناداری را بین دو گروه قبل از مداخله متغیر مستقل نشان نمی‌دهد، زیرا مقدار $P = ۰/۴۱$ بیشتر از $۰/۰۵$ است.

جدول ۴. توزیع فراوانی مراجعه به کتابخانه پس از اجرای طرح تغییر روش تدریس

در هر یک از گروه‌های مورد آزمون

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۲۷۸	۸۵/۳	۶۹۲۲	۴۹/۲	۷۲۰۰	۵۰
کنترل	۴۸	۱۴/۷	۷۱۵۲	۵۰/۸	۷۲۰۰	۵۰
جمع	۳۲۶	۱۰۰	۱۴۰۷۴	۱۰۰	۱۴۴۰۰	۱۰۰

$$P = ۰/۰۰۰۰۱$$

با توجه به مقدار P که کوچکتر از $۰/۰۵$ است، آزمون کای دو، تست دقیق فیشر نشان داد تفاوت آماری معناداری پس از اجرای طرح تغییر روش تدریس بین دو گروه وجود دارد.

پس فرضیه ۱ مبنی بر شیوه تدریس معلمان به گونه‌ای که مشارکت فعال دانش‌آموزان را فراهم آورد و در فعال نمودن کتابخانه‌های مدارس و توسعه فرهنگ مطالعه مؤثر باشد، تأیید گردید.

یافته‌های تحقیق در ارتباط با فرضیه ۲

با توجه به نقش بالقوه کتابداران علاقه‌مند و متخصص در توسعه فرهنگ مطالعه در بین دانش‌آموزان، فرضیه ۲ پژوهش حاضر مطرح شد. این فرضیه بیان می‌کند که کتابداران متخصص در مدارس با معرفی منابع و آموزش استفاده از آن و تأمین منابع مورد نیاز معلمان و دانش‌آموزان از طریق امانت بین کتابخانه‌ای، سبب فعال شدن کتابخانه و توسعه فرهنگ مطالعه می‌شوند.

لذا در جامعه مورد مطالعه، از کتابدار مدرسه مورد مطالعه خواسته شد به طور تصادفی در ۴ کلاس از پایه‌های مختلف به تبلیغ و آموزش منابع کتابخانه‌ای بپردازند. کتابهای کمک آموزشی، داستان، مجله‌های علمی و

ادبی که می‌توانستند از کتابخانه عمومی همجوار امانت بگیرند، به این دانش‌آموزان معرفی شد. این آموزشها دو ماه، هفته‌ای یک تا دو جلسه در پایه‌های مختلف گروه‌های تجربی ادامه داشت.

تعداد هر کدام از گروه‌های مورد آزمون (تجربی و کنترل) در جامعه مورد مطالعه ۱۲۰ نفر بود که به طور تصادفی از پایه‌های مختلف انتخاب شده بودند. نتایج حاصل از آزمون فرضیه در جدولهای شماره ۵ و ۶ مشاهده می‌شود.

جدول ۵. توزیع فراوانی مراجعه به کتابخانه قبل از اجرای طرح مداخله‌ای آموزش و خدمات کتابخانه‌ای توسط کتابدار به دانش‌آموز در هر یک از گروه‌ها به مدت یک ماه

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۲۵	۵۵/۶	۳۵۷۵	۵۰	۳۶۰۰	۵۰
کنترل	۲۰	۴۴/۴	۳۵۸۰	۵۰	۳۶۰۰	۵۰
جمع	۴۵	۱۰۰	۷۱۵۱	۱۰۰	۷۲۰۰	۱۰۰

$$P = .۰/۶$$

یافته‌های جدول ۵ نشان می‌دهد گروه تجربی در مرحله پیش آزمون ۲۵ بار و گروه کنترل ۲۰ بار به کتابخانه در مدت یک ماه مراجعه کرده بودند.

اگر فرض کنیم هر نفر از گروه‌های مورد آزمون احتمال یک بار در ماه رجوع به کتابخانه را پیدا کند، افرادی که از گروه تجربی به کتابخانه مراجعه نکرده‌اند، ۳۵۷۵ نفر و افرادی که از گروه کنترل مراجعه نکرده‌اند، ۳۵۸۰ نفر است. برای بررسی معنادار بودن تفاوت بین دو گروه آزمون کای ۲ تست دقیق فیشر نشان داد این تفاوت معنادار نیست، زیرا مقدار P بزرگتر از $۰/۰۵$ است.

جدول ۶. توزیع فراوانی مراجعه به کتابخانه بعد از اجرای طرح مداخله آموزش و خدمات کتابخانه‌ای به دانش‌آموزان در هر یک از گروه‌ها در مدت ۲ ماه در جامعه مورد مطالعه

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۲۹۲	۸۸/۵	۶۹۰۸	۴۹/۱	۷۲۰۰	۵۰
کنترل	۳۸	۱۱/۵	۷۱۶۲	۵۰/۹	۷۲۰۰	۵۰
جمع	۳۳۰	۱۰۰	۱۴۰۷۰	۱۰۰	۱۴۴۰۰	۱۰۰

$$P = .۰/۰۰۰۱$$

چنانکه در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود، پس از دو ماه آموزش استفاده از منابع و تهیه مواد کتابخانه‌ای از کتابخانه عمومی همجوار و تبلیغ در مورد کتاب و کتابخوانی توسط کتابدار متخصص جامعه مورد مطالعه، یافته‌های جدول ۶ از طریق دفتر امانت جمع‌آوری شد.

مشاهده می‌کنیم دانش آموزان ۲۹۲ بار در گروه تجربی به کتابخانه مراجعه داشته‌اند، در حالی که در گروه کنترل ۳۸ دفعه به کتابخانه مراجعه کرده بودند.

آزمون کای ۲، تست دقیق فیشر نشان داد بین دو گروه مورد آزمون تفاوت معناداری وجود دارد، زیرا مقدار p کوچکتر از $0/05$ است. به عبارت دیگر، با اطمینان 95% می‌توان ادعا کرد وجود کتابدار فعال و متخصص در افزایش فرهنگ مطالعه مؤثر است. پس فرضیه «۲» تأیید می‌شود.

یافته‌های تحقیق در ارتباط با فرضیه ۳

در نظام آموزشی کشورهای پیشرفته، کتابخانه‌های مدارس نوعی آزمایشگاه تلقی می‌شوند که مواد آن را منابع اطلاعاتی تشکیل می‌دهند، ابزارها و وسایل آن مواد اطلاعاتی مکمل درسی، کتاب‌شناسیها، منابع مرجع و منابع الکترونیکی هستند. هر کس به کتابخانه مراجعه می‌کند، مسئله‌ای دارد که مایل است آن را با استفاده از منابع موجود در کتابخانه حل کند.

معلم و کتابدار موقعیتی در کلاس پدید می‌آورند که دانش آموزان می‌توانند فعالانه در آن مشارکت جویند. به نظر می‌رسد در مدارس که فضای کتابخانه مطلوب و منابع اطلاعاتی درسی مکمل به اندازه کافی موجود است، چنانچه ساعاتی از کلاسهای درسی را معلم در کتابخانه تشکیل دهد و با همکاری کتابدار متخصص در ضمن تدریس، مطالب درسی را از زوایا و دیدگاه‌های مختلف بررسی کند و یا شیوه‌های جستجوی مطالب مختلف را از منابع کتابخانه‌ای آموزش دهد، انگیزه‌های مطالعه در چنین فضایی افزایش می‌یابد و شیوه‌های یادگیری ماندگاری را به وجود می‌آورد.

لذا، در پژوهش حاضر، تشکیل بعضی از کلاسهای درسی معلمان به مدت دو ماه در کتابخانه یکی از مدارس که برای این امر مناسب بود، مورد آزمون قرار گرفت.

معلمان و کتابداران ضمن دیدن یک دوره آموزش کوتاه مدت به طور تصادفی از هر پایه ای یک کلاس را به مدت دو ماه در کتابخانه تشکیل دادند. این کلاسها بیشتر درسهای دینی و قرآن، پرورشی، تاریخ و علوم اجتماعی و ادبیات بود. دلیل این انتخاب، وجود منابع مکمل آموزشی نسبتاً کافی در این زمینه‌ها تشخیص داده شد. هر کدام از گروه‌های مورد آزمون تجربی و کنترل، با حجم نمونه ۱۰۰ نفری انتخاب شده بودند. نتایج این یافته‌ها در جدولهای ۷ و ۸ مشاهده می‌شود.

جدول ۷. توزیع فراوانی دفعات مراجعه قبل از اجرای طرح تشکیل بعضی از کلاسها در کتابخانه در هریک از گروه‌های مورد آزمون در طول مدت یک ماه در جامعه مورد مطالعه

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۲۳	۵۷/۵	۲۹۷۷	۴۹/۹	۳۰۰۰	۵۰
کنترل	۱۷	۴۲/۵	۲۹۸۳	۵۰/۱	۳۰۰۰	۵۰
جمع	۴۰	۱۰۰	۵۹۶۰	۱۰۰	۶۰۰۰	۱۰۰

جدول شماره ۷ نشان می‌دهد مراجعه‌کنندگان در دوره پیش آزمون در گروه تجربی ۲۳ بار و در گروه کنترل ۱۷ بار به کتابخانه مراجعه کرده‌اند.

با فرض بر اینکه هر فرد از اعضای گروه‌های مورد آزمون حداقل می‌توانستند یک بار در روز به کتابخانه مراجعه کنند، تعداد افرادی که در گروه تجربی به کتابخانه مراجعه نکرده‌اند ۲۹۷۷ نفر و در گروه کنترل ۲۹۸۳ نفر بوده‌اند.

آزمون کای ۲ تست دقیق فیشر نشان داد بین دو گروه مورد آزمون پیش از مداخله آزمایشی، تفاوت معناداری وجود ندارد، زیرا مقدار $P = ۰/۳۴$ و بیشتر از $۰/۰۵$ است.

جدول ۸. توزیع فراوانی دفعات مراجعه پس از اجرای طرح تشکیل بعضی از کلاسها در کتابخانه در هر یک از گروه‌های مورد آزمون به مدت دو ماه

گروه فراوانی	مراجعه		عدم مراجعه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تجربی	۲۸۵	۸۷/۲	۵۷۱۵	۴۹	۶۰۰۰	۵۰
کنترل	۴۲	۱۲/۸	۵۹۵۸	۵۱	۶۰۰۰	۵۰
جمع	۳۲۷	۱۰۰	۱۱۶۷۳	۱۰۰	۱۲۰۰۰	۱۰۰

$$P = ۰/۰۰۰۱$$

مشاهده می‌کنیم که بعد از مداخله متغیر در گروه تجربی، تعداد مراجعه‌کنندگان در جامعه مورد مطالعه به

$$P = ۰/۰۰۰۱$$

۲۸۵ بار و در گروه کنترل به ۴۲ بار رسیده است.

آزمون کای دو تست دقیق فیشر نشان داد تفاوت آماری معناداری بعد از اجرای طرح بین دو گروه وجود دارد. به عبارت دیگر، چون مقدار P کمتر از ۰/۰۵ است، با ضریب اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت تشکیل بعضی از کلاسهای درس در کتابخانه جامع مورد مطالعه، در افزایش تعداد مراجعه کنندگان به کتابخانه مؤثر بوده است. لذا، فرضیه ۳ پژوهش تأیید می‌شود.

نتایج و بحث

پژوهش حاضر، یکی از راهکارهای عملی برای فعال شدن کتابخانه‌های مدارس موجود را تغییر روشهای تدریس معلمان و مشارکت دادن فعال دانش‌آموزان در امر تدریس فرض کرده بود که مورد تأیید واقع شد. یعنی، اگر معلمان در درسهایی که منابع مکمل کافی در کتابخانه‌های مدارس موجود است، سؤالیهای کتابهای درسی را بر مبنای محتوای کتابهای غیر درسی و از زوایای مختلف ارائه دهند، انگیزه برای بحث و مطالعه بادوام را فراهم می‌آورند. اگر چه تحقیقاتی عملی در این زمینه در ایران انجام نشده، اما نتایج فرضیه ۱ پژوهش، بحثهای نظری متخصصان را در این باره تأیید می‌کند.

پژوهشهای «مفتخر» (۱۳۵۲)، «بیگدلی» (۱۳۶۰)، «شعبانی» (۱۳۸۱) و «باب الحوائجی» (۱۳۶۶) همگی به این نتیجه رسیده‌اند که یکی از عوامل مؤثر در فعال شدن کتابخانه‌های مدارس و توسعه فرهنگ و مطالعه، پاسخ به منابع درسی از طریق منابع غیر درسی مکمل و بررسی آن از زوایا و دیدگاههای مختلف است.

راهکار دومی که برای فعال شدن کتابخانه‌های مدارس ارائه شد، آزمون فرضیه‌ای بود که بیان می‌کرد اگر کتابداران متخصص و علاقه‌مند در کتابخانه‌های مدارس به کار گرفته شوند تا منابع کتابخانه‌ها روزآمد شود، دانش‌آموزان آموزشهای لازم جهت استفاده از منابع را ببینند و از طریق امانت بین کتابخانه‌ای منابع مورد نیاز دانش‌آموزان را از کتابخانه‌های عمومی مجاور فراهم کنند، انگیزه مطالعه در دانش‌آموزان افزایش پیدا خواهد کرد و کتابخانه‌های مدارس فعال خواهد شد. آزمون این فرضیه مورد تأیید قرار گرفت.

پژوهشهای انجام شده در کوبا و نروژ که به منظور پویایی کتابخانه‌های مدارس انجام شد و در ادبیات تحقیق به آنها اشاره گردید، با نتایج یافته‌های پژوهش حاضر همخوان هستند.

مدلهای ارائه شده به منظور فعال شدن کتابخانه‌های مدارس، مدل آمریکایی و انگلیسی که در ادبیات تحقیق به آن اشاره شد نیز بر آن است که به‌کارگیری کتابدار متخصص و علاقه‌مند که بتواند در تعامل با دانش‌آموز و معلم نیازهای مطالعاتی آنها را شناسایی نماید و منابع اطلاعاتی مورد نیاز را از طریق امانت بین کتابخانه‌ای و ... فراهم آورد، موجب توسعه فرهنگ مطالعه می‌شود.

تحقیقات انجام شده در ایران نشان می‌دهد در حد بسیار کمی از «کتابدار معلم» در مدارس استفاده می‌شود و این خود سبب هدایت نادرست مراجعان و به کار نگرفتن فنون لازم برای جذب و جلب خوانندگان بالقوه کتاب می‌گردد و یکی از عوامل بسیار مؤثر در عدم توسعه فرهنگ مطالعه در کشور به شمار می‌رود. (زرافشان، ۱۳۷۲)

پیشنهادها

- پیشنهادهای زیر برای فعال شدن کتابخانه‌های مدارس ارائه می‌شود:
- به کارگیری کتابداران متخصص و آموزش دیده در کتابخانه‌های مدارس
- مشارکت دادن فعال دانش‌آموزان در مباحث کلاس و بررسی مطالب درسی از زوایای مختلف به منظور یادگیری پایدار
- استفاده از منابع کتابخانه‌های عمومی همجوار از طریق امانت بین کتابخانه‌ای توسط کتابداران مدارس

- تشکیل بعضی از کلاسهای درس در کتابخانه‌هایی که فضای کافی و مناسب و منابع اطلاعاتی متنوع دارند.

منابع

- استیگر رالف (۱۳۷۷). شیوه‌های مطالعه، ترجمه علی شکویی، تهران: دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
- باب‌الحوائجی، فهیمه (۱۳۶۶). علل عدم تداوم و پویایی کتابخانه‌های دبیرستانی در ایران. پایان‌نامه فوق لیسانس کتابداری، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- بیگدلی، زاهد (۱۳۶۰). طرح پیشنهادی برای تربیت کتابدار آموزشگاهی در شرایط فعلی - استاد راهنما: طاهره علومی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی.
- جوکار، عبد الرسول (۱۳۷۴). بررسی کتابخانه‌های مدارس استان فارس، مجله علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه شیراز، دوره ۱۱، پاییز ۷۴، ص ۷۴-۹۵.
- خسروی، فریبرز (۱۳۷۰). بررسی وضعیت کتابخانه‌های دبیرستانی کشور و ارائه راه‌حلی برای پویایی آنها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- خسروی، فریبرز (۱۳۸۱). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی مطالعه در کشورهای جنوب، فصلنامه کتاب، دوره سیزدهم، شماره سوم.
- زرافشان علی (۱۳۷۲). بررسی وضعیت مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان کشور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی.
- شعبانی، احمد (۱۳۸۱). مطالعات غیر درسی دانش‌آموزان دوره متوسطه و شناسایی عوامل مؤثر بر آن از نظر دانش‌آموزان شهرضا، فصلنامه کتاب، دوره سیزدهم، شماره دوم.
- صدیق بهزادی، ماندانا (۱۳۷۹). چکیده پایان‌نامه کتابداری، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی.
- کنوما، مرسدس آفونسو (۱۳۷۴). کتابخانه آموزشگاهی در کوبا منبعی برای آموزش، ترجمه فریبرز خسروی، گزیده مقالات ایفلا ۱۹۹۴. تهران: کتابخانه ملی.
- گالر، ای، ام و دیگران (۱۳۷۸). «سواد اطلاعاتی: الگویی برای استفاده در کتابخانه‌های آموزشگاهی»، ترجمه مهدی داودی، گزیده مقالات ایفلا ۹۷، زیر نظر عباس حری، تهران: کتابخانه ملی.
- نشاط، نرگس و عباس حری (۱۳۸۳). کتابخانه آموزشگاهی در مدرسه کتابخانه‌مدار، شبکه کتاب.
- نیک‌پناه، محمدرضا (۱۳۸۰). بررسی کتابخانه‌های مدارس استان سیستان و بلوچستان، زاهدان: آموزش و پرورش استان، پژوهشکده تعلیم و تربیت.

<http://www.aqlibrary.org/index.php?module=TWArticles&file=index&func=vi>

[۱۰.&pid=۸۱۷ew_pubarticles&did=](http://www.aqlibrary.org/index.php?module=TWArticles&file=index&func=vi)

<http://ketabak.org/tarvij/node/۱۲۶۲>

- نگاهی دیگر به کتابخانه‌های آموزشگاهی و نقش کتابداران در ترویج خواندن

فرشته قبادی کارشناس کتابداری و مسئول گروه ترویج کتابخوانی در شورای کتاب کودک است، او که فارغ التحصیل سال ۱۳۸۲ دانشگاه در رشته ی کتابداری است، از سال ۱۳۷۸ به عضویت شورای کتاب کودک و گروه ترویج فرهنگنامه کودکان و نوجوانان درآمده و از سال ۱۳۷۹ با گروه ترویج کتابخوانی همراه شده است. قبادی سال های زیادی است که با مدارس کشور در مقاطع مختلف تحصیلی از پیش دبستان تا پیش دانشگاهی برای توسعه و ترویج عشق به خواندن در میان دانش آموزان و معلمان شان همکاری دارد و به کتابداران این مدارس در ارایه خدمات عمومی متنوع و جذاب یاری می دهد. قبادی خود را یک کتابدار مرجع می داند و مایل است با قرار گرفتن در پشت میز امانت با دانش آموزان رو در رو گفت و گو کند و به نیازهای اطلاعاتی آن ها پاسخ گوید، هر چند که معتقد است هر دانش آموز خود دارای اطلاعاتی است که می تواند به دیگران و حتی کتابدار کتابخانه ی خود منتقل کند. با توجه به دانش و تجربه ی او در این زمینه، نظرش را درباره ی وظایف یک کتابدار آموزشی و چگونگی فضای کتابخانه های آموزشی برای علاقه مند کردن کودکان و نوجوانان به خواندن جویا می شویم که در زیر می خوانید:

- یک کتابدار حرفه ای که تحصیلات دانشگاهی کتابداری دارد و عاشق این کار است، در نخستین روز مدرسه با یک پرسشنامه از همه ی دانش آموزان می خواهد تا کتاب های مورد علاقه ی خود را بگویند. از این طریق کتابدار با سلیقه ی دانش آموزان آشنا می شود و به طور غیرمستقیم به اصلاح معیارهای آن ها برای انتخاب یک کتاب مناسب می پردازد.
- کتابدار باید به جای وضع یک سری قوانین و ابلاغ آن به بچه ها، باید از آن ها بخواهد تا به کمک یکدیگر قوانینی برای کتابخانه وضع کنند تا همگی ملزم به اجرای آن باشند (هم دانش آموزان و هم کتابداران).
- کتابدار می تواند به بچه ها پیشنهاد بدهد به جای پرداخت حق عضویت یک کتاب به کتابخانه اهدا کنند.
- نخستین و مهم ترین ویژگی کتابداری که پشت میز امانت قرار می گیرد خوشرویی اوست. در اولین مرحله کتابدار باید مخاطب خود را دوست داشته باشد و سعی کند او را بشناسد. کتابدارانی که از نظر تخصصی در سطح بسیار خوبی هستند اما روابط عمومی خوبی ندارند بهتر است در بخش خدمات فنی و سازماندهی و مجموعه سازی با کتابخانه همراهی کنند.
- کتابدار باید به این موضوع ایمان داشته باشد که هر مخاطبی که از در کتابخانه وارد می شود چیزی دارد که می تواند از او یاد بگیرد. حتی اگر آن مخاطب یک کودک پیش دبستانی باشد. پس کتابدار نیز باید چیزی برای یاد دادن به مراجعه کنندگان داشته باشد. این کمک می کند تا نگاه او به مخاطب و خود در حد داد و ستد یک کتاب نباشد.
- متأسفانه در مدارس ما به حضور یک کتابدار حرفه ای و متخصص بهایی داده نمی شود و معمولاً از معلمانی که خواستار کار سبک تری در مدرسه هستند یا می خواهند فقط ساعت کار بیشتری در مدرسه داشته باشند، به عنوان کتابدار در کتابخانه استفاده می شود که او نیز درک درستی از کار واقعی کتابدار کتابخانه آموزشی ندارد و فقط وظیفه خود را امانت کتاب به دانش آموز می داند.
- کتابدار باید حوصله ی زیادی داشته باشد تا وقت کافی را به مخاطب برای انتخاب کتاب مورد علاقه ی خود بدهد.
- بهترین شیوه قفسه بندی استفاده از قفسه های باز است که دانش آموزان به راحتی آنچه را که می خواهند بین کتاب ها بیابند.

- ساختمان کتابخانه در مدارس باید در مرکزی ترین جای مدرسه قرار بگیرد تا دانش آموزان بتوانند به راحتی به آن دسترسی پیدا کنند.
- در داخل کتابخانه باید از گل ها و گیاهان زنده استفاده کرد. هیچ چیزی مثل گیاهان به مخاطب، زندگی و آرامش نمی بخشد.
- می توان برای تزئین کتابخانه از جملات زیبا استفاده کرد و آن ها را به دیوارهای کتابخانه آویخت. اگر برای انتخاب جملات از پیشنهادات خود دانش آموزان استفاده کنید اثر بهتری در علاقه مند کردن آن ها به محیط کتابخانه دارد.
- همواره مخاطب را به چالش بکشید تا به این موضوع بیندیشد که از کتابخانه چه انتظاری دارد و او برای کتابخانه چه چیزی دارد.
- پیشنهاد می کنم همه ی کتابداران کتاب «کتابخانه های آموزشی و نقش آن در ایجاد عادت به مطالعه»، اثر خانم توران میرهادی را حتماً مطالعه کنند.

طرح کتاب درمانی

سخن آغازین

ساده ترین تعریف کتاب درمانی، بهره گرفتن از کتاب برای ایجاد دگرگونی است. کتاب درمانی می تواند از سوی افراد گوناگونی که با کودک در تماس هستند، برای کودکان در هر رده ی سنی و با مشکلات گوناگون استفاده شود اما می توان این گستره را به دو گروه دسته بندی کرد: کتاب درمانی بالینی که از سوی کارشناسان آموزش دیده و برای درمان کودکانی که دارای مشکلات رفتاری و احساسی عمده اند به کار می رود. کتاب درمانی رشدی که از سوی آموزگاران، کتابداران و والدین برای تسهیل رشد و خود شکوفایی طبیعی در کودکان سالم به کار رود. توجه داشته باشید در صورتی که کودک شما با مشکل جدی رو به روست حتما با یک روانشناس مشورت کنید. کتابک از کسانی که در زمینه کتاب درمانی کار کرده اند دعوت می کند که تجربه های خود را برای استفاده همگان در دسترس قرار دهند. همچنین اگر کتاب هایی را برای هدف های خاص در کتاب درمانی استفاده کرده اند و پاسخ های مناسب گرفته اند به کتابک معرفی کنند.

کتاب درمانی چیست؟

کتاب درمانی یک واژه قدیمی است. مفهوم اساسی کتاب درمانی، بازپروری از راه خواندن است. فکر کتاب درمانی از آن جا بر می خیزد که انسان به تعیین هویت با دیگران از راه ادبیات و هنر علاقمند است. کتاب درمانی تعامل بین خواننده و ادبیات است. در روش درمان با کتاب، مطالب خواندنی که در اختیار خواننده قرار می گیرد، تاثیر درمانی و شفابخشی دارد.

اگرچه این مفهوم طیف گسترده ای از کاربری ها را در بر می گیرد، در این بخش ما تنها به کاربری آن در گستره کودکان و نوجوانان در بحران می پردازیم: زمانی که کودکان و نوجوانان با مشکلات اجتماعی، احساسی یا شخصی رو به رو هستند و نیاز به کتاب درمانی دارند.

متخصصین رشد و پرورش کودکان، بارها، کتاب درمانی را برای مواردی که کودکان در فشارهای روحی مانند بستری بودن در بیمارستان، از دست دادن دوست و جدایی والدین، یا در شرایط جنگ و رخداد های طبیعی همچون سیل و زلزله قرار می گیرند، توصیه کرده اند. ادبیات می تواند کودکان را در درک عواطف خود، همذات پنداری با شخصیت هایی که احساس های مشابه را تجربه می کنند و نیز کسب بینشی نوین نسبت به چگونگی برخورد دیگران با همان مشکلات، یاری رساند. کتاب می تواند نقشی همچون آینه را برای کودکان بازی کند؛ به این معنا که بازتاب دهنده ی ویژگی های ظاهری، روابط، احساس ها، اندیشه های آن ها در پیرامونشان باشد. همچنین کتاب می تواند چون پنجره ای رو به جهان باشد که کودکان را به نگاه فراتری از خود و پیرامونشان دعوت کند تا با شخصیت ها و شرایط پیوند برقرار نمایند.

ادبیات به چهار شیوه در رشد عاطفی کودکان سهیم می شود:

- نخست، ادبیات به کودکان ثابت می کند که در بسیاری از احساس ها مانند دیگران هستند و این که بروز این احساس ها و عواطف در آن ها امری عادی و طبیعی است.
- دوم، ادبیات، هرگونه احساس را از نقطه نظرهای گوناگون به بررسی می گیرد و تصویری کامل از آن به دست می دهد و برپایه ی اصولی، آن احساس ویژه را شناسایی می کند.
- سوم، کنش های شخصیت های گوناگون نقطه نظرهایی را برای شیوه های برخورد با عواطفی ویژه ارائه می دهد.
- چهارم، ادبیات به روشنی نشان می دهد که هر فرد عواطف گوناگونی را تجربه می کند و دیگر این که این عواطف گاهی در تضاد و کشمکش با یکدیگر قرار می گیرند.

کودکان هنگام کتاب درمانی سه فرایند را تجربه می کنند: فرایند همانند سازی، فرایند پالایش روانی و فرایند بینش درون.

از آن جا که کودکان و نوجوانان در بیشتر موارد خود را به جای شخصیت های کتاب یا قهرمان های اصلی داستان می گذارند، چنانچه در پروژه های کتاب درمانی، کتاب های مناسبی گزینش شوند، همانند سازی به آن ها کمک می کند تا مشکلات خود را شناسایی کنند و هنگامی که در می یابند در رویارویی با این گونه مشکلات تنها نیستند، احساس آرامش و امنیت می کنند و از تنهایی و تشویش آن ها کاسته می شود. زمانی که این همانند سازی صورت گرفت، فرایند پالایش روانی نیز انجام می شود. کودک و نوجوان از جنبه احساسی در گیر داستان می شود و می

تواند احساسات خود را در شرایطی امن بروز دهد. با همانند سازی و پالایش روانی، کودک و نوجوان برای تجزیه و تحلیل مشکلات خود توانمندتر می شود. این گونه تحلیل ها سبب افزایش آگاهی و درک عمیق تر آن ها از خود و ارتباط با دیگران می شود. این خود آگاهی کودک و نوجوان را قادر می سازد تا دریافت های خود را از رخدادها دگرگون کند و رفتارهایش را بهبود بخشد.

کتاب درمانی می تواند به شکل انفرادی و یا گروهی انجام شود. در کتاب درمانی های انفرادی، کتابی برای یک فرد خاص با یک نیاز ویژه برگزیده می شود. آن کودک یا نوجوان خاص می تواند کتاب را خود بخواند یا برایش خوانده شود. فعالیت هایی که پس از خواندن کتاب طراحی شده اند به شکل انفرادی با آن کودک و یا نوجوان انجام شود. کودک و یا نوجوان درباره آن کتاب با آموزگار، کتابدار و یا هر فرد بزرگسال که با او کار می کند، می تواند گفت و گو کند، گزارشی درباره داستان بنویسد و یا احساسات خود را به شکل هنر نقاشی یا هر گونه دیگر از هنر بیان کند. در این پروسه کودک و نوجوان از فشارهای احساسی رها می شود و در ضمن با تحلیل ارزش های اخلاقی و برانگیخته شدن تفکر انتقادی در او، بر خود آگاهی او افزوده می شود و می تواند ارزیابی های شخصی و اجتماعی خود را بهبود بخشد. نتیجه آن خواهد شد که او رفتارش را بهبود بخشد و بتواند موضوع های مهم زندگی را درک کند.

در کتاب درمانی های گروهی، کودکان و نوجوانان داستانی را بلند می خوانند یا برایشان کتابی خوانده می شود. گفت و گوی گروهی و فعالیت های جمعی در پی این خواندن انجام می شود. آن ها در این بحث ها در می یابند که تنها نیستند و می توانند مشکلات خود را با دیگران سهیم شوند.

اگرچه کتاب درمانی برای حل مشکلات کودکان در بحران است، اما تنها به این موارد محدود نمی شود. به طور کلی ادبیاتی که زندگی کودکان را بازتاب می دهد، می تواند کودکان را در حل مشکلات و ناشناخته های زندگی خود یاری دهد.

گام های کتاب درمانی:

- شناسایی نیازهای کودکان و نوجوانان مورد هدف
- گزینش مواد مناسب
- طراحی فضا و زمان نشست ها (از پیش مخاطبان را درباره چگونگی گرداندن جلسه آگاه کنید).
- طراحی فعالیت های پس از کتاب خوانی
- گفت و گو درباره داستان یا کتاب
- نوشتن درباره کتاب یا داستان، نقاشی و اجرای نمایش
- برانگیختن کودکان برای فعالیت ها بیشتر (پرسش های بیشتر درباره موضوع کتاب یا داستان).
- اختصاص زمان استراحتی به کودکان – دادن فرصتی برای واکنش آن ها به داستان

معرفی فعالیت های بیشتر:

- بازگویی دوباره داستان

- گفت و گوی عمیق تر درباره داستان (برای نمونه می توان درباره کارهای درست و غلط شخصیت های اصلی، ضعف و قوت آن ها، درباره اصول اخلاقی و قوانین بیشتر گفت و گو کرد).
- فعالیت های هنری (صحنه هایی از داستان را تصویرگری کنند، با استفاده از کلاژ عکس و روزنامه تصویرهایی از داستان را بازنمایی کنند).
- نوشتن خلاق (برای نمونه داستان را به شکل دیگری بازنویسی کنند، تصمیم های شخصیت های داستان را تجزیه و تحلیل کنند).
- نمایش خلاق (نقش بازی کنند، و یا با ساختن عروسک های داستان، آن را به شکل نمایش عروسکی اجرا کنند).

روش گزینش کتاب

گزینش کتاب در جلسه های کتاب درمانی یکی از دشوارترین و حساس ترین مراحل به شمار می آید. بزرگسالانی که جلسات کتاب درمانی را برای کودکان و نوجوانان به شکل فردی یا گروهی ساماندهی می کنند، باید از یکسو با مشکلات گروه مخاطبان آشنا باشند و از سوی دیگر با شناختی که از کتاب های کودکان و نوجوانان دارند بتوانند بهترین گزینش ها را برای کتاب درمانی داشته باشند.

کتاب هایی که مشکلات کودکان و نوجوانان را بازتاب می دهند، بی شمارند. تنها باید دانست کدام کتاب برای کدام مشکلات گزینش شود و در اختیار مخاطبان قرار گیرد.

معیارهای زیر شما را در گزینش کتاب مناسب کمک می کند:

- کتاب ها باید در سطح درک و علاقه کودکان باشد.
- درونمایه داستان ها با نیازهای کودکان منطبق باشد.
- طرح داستان باید واقعگرا باشد و خلاقیت کودکان را در حل مشکلات برانگیزاند، درباره ی مشکل اطلاعات دهد و شیوه ی برخورد کودک را نسبت به مشکل دگرگون کند.
- بینش درونی فرد را پرورش دهد.
- تصویری درست و حقیقی از مشکل ارائه دهد، مثلا تصویری تحریف شده از معلولان نشان ندهد.
- سبب تخلیه هیجانی کودک شود.
- تجربه ی یک سرگرمی سطح بالا را برای کودک فراهم می کند.
- از بار ادبی بالایی برخوردار باشد، دارای درونمایه واقعگرا، طرح منسجم، شخصیت های غیر کلیشه ای که در طول داستان رشد می کنند و متحول شوند، صحنه پردازی درست، سبکی گیرا و تخیل برانگیز باشد.
- آموزشی، پند دهنده و اخلاقی نباشد.

مفهوم و ارزش کتاب درمانی ۱

برای این که داستانی در دستیابی به ذهن کودک اعجاب کند، باید برای سرگرم کردن او، به جای شیوه های مستقیم منطقی روشهای غیر مستقیم شهودی و احساسی را به کار گرفت. اسمیت (۱۹۸۹)

مقدمه

مقالات، کتاب درمانی را به عنوان نوعی از «کودک درمانی» که می تواند هم آموزش دهنده و هم شفابخش باشد، شرح می دهند.

نویسندگان مختلف برای کتاب درمانی، تعاریف مختلفی ارائه کرده اند. تعریفی کلی که توسط بری (۱۹۷۸) پیشنهاد شد، این شیوه درمان را چنین توضیح می دهد: «مجموعه ای از فنون که از طریق اشتراک دوجانبه ادبیات - در وسیعترین مفهوم ممکن - میان مددکار و مددجو، ایجاد تعامل می کند.» بری می افزاید که کتاب درمانی از همه شاخه های ادبیات مانند داستانهای کوتاه، زندگینامه ها و یادداشتهای شخصی بهره می گیرد.

بهترین و مناسب ترین تعریف برای هنر استفاده از کتاب در امر مشاوره کودکان دبستانی، توسط ون و موریس (۱۹۷۹) ارائه شد که آن را در راهنمایی از طریق مطالعه تعریف کردند و فایده آن را چنین شرح داده اند: «کتاب درمانی فنی است که می تواند به کودک کمک کند تا با احساسات خود مواجه شود و آن ها را (اگر نه برای دیگران، دست کم برای خود) آشکار کند. در برنامه کتاب درمانی، تلاش اصلی از جانب کودک انجام می گیرد. او باید بخواند یا گوش بدهد، بحث کند، تعبیرها و تفسیرهای خویش را شفاهاً بیان کند و در نهایت برداشت ها و دریافت هایش را برای خود جمع بندی کند. مددکار (آموزگار یا مشاور) در نقش پشتیبان و مکمل عمل می کند.»

از کتاب درمانی می توان در محل های گوناگون مانند مدارس، درمانگاه ها، بیمارستان ها استفاده کرد. در حقیقت، کتاب درمانی نخست توسط روانپزشکان و روانکاوانی که می خواستند به درونی ترین احساسات بیماران خود دست یابند به کار گرفته شد و در دهه های ۳۰ و ۴۰ قرن بیستم میلادی در بیمارستانهای روانی ایالات متحده آمریکا در سطحی وسیع مورد استفاده قرار گرفت. پژوهشهای انجام شده در ایالات متحده آمریکا نشان میدهد که کتاب درمانی از شیوه های درمان متداول و رایجی است که توسط مشاوران مدارس ابتدایی، پزشکان، و روان پزشکان و روانشناسان به کار می رود. وانگهی، متخصصان مجرب تر، تمایل بیشتری به استفاده از این شیوه درمانی دارند.

بری سه تفاوت عمده میان کتاب درمانی بالینی، و تحصیلی را چنین ذکر می کند:

• تفاوت در نقشه و وظایف مددکار.

• تفاوت در شرایط و ویژگیهای مددجویان.

• تفاوت در اهداف فرآیند درمان.

در درمان های بالینی، متخصص باید بیماران یا مراجعانی را که با مشکلات و مسائل گوناگونی درگیر هستند و میخواهند «بهبود یابند» درمان کند. در کتاب درمانی تحصیلی، مددکار غالباً نقش راهنمای گروه را دارد و مسائل و نکات گوناگونی را که دانش آموزان را در راه رسیدن به هدف تحصیلی مشخص یا فعلیت بخشیدن به توانایی های بالقوه خود یاری می دهد؛ با آنها مطرح می کند. کتاب درمانی در پیشگیری نیز جایگاه ویژه ای دارد. در مدارس، از این شیوه می توان برای انتقال اطلاعات، تقویت توانایی مقابله با دشواری ها و پیشگیری از بروز برخی از مشکلات استفاده کرد.

در این مجموعه از مقالات، به «کتاب درمانی» به عنوان یکی از شیوه هایی که می تواند کودکان را در فهم تضادهای موقعیتی و رشدی گوناگون و مقابله با آنها یاری دهد، خواهیم پرداخت. کتاب درمانی ابزار ارزشمندی است که از آن می توان در جلسات درمانی انفرادی و گروههای کوچک و بزرگ (برحسب نوع تضاد موجود) سود جست.

آموزگاران و والدین نیز می توانند با استفاده از کتاب، دانش آموزان را در کسب دانش، بیان احساسات و حل مسائل یاری دهند. کتاب درمانی می تواند احساس خود باوری و اتکاء به نفس را در کودکان ایجاد و تقویت کند. ارزش کتاب درمانی

گامر (۱۹۸۴) در مروری بر کتاب درمانی، کار چهار پژوهشگر را خلاصه کرد و نتیجه گرفت که کتابها باعث اجتماعی تر شدن کودکان می شوند و همچنین به آنها کمک می کنند تا رفتار انسانها را بهتر درک کنند. ارزشهای خویش را بیازمایند و توضیح دهند. به **خود آگاهی** برسند. مشکلات را تشخیص دهند و حل کنند و سرانجام به احساس آرامش و شادمانی و نشاط دست یابند. فواید عمده کتاب درمانی چنین است:

- **بیان آزادانه مسائل و نگرانی هایی را که گاه مخفی هستند تشویق می کند.**

روانکاوان معتقدند که کودکان در مواجهه با ضربه ها و آسیب های روانی، از شیوه های سرکوب و انکار استفاده می کنند. از همین رو، بخش اعظم آنچه آزارشان می دهد، غالباً بر ضمیر خودآگاه آنها مخفی است. هنگامی که کتابی با مشکل کودک تطابق کامل دارد، وی با مطالعه آن ممکن است از وجود تضاد پنهانی که موجب اضطراب شده است آگاه شود. مهمتر از همه اینکه برخی از کودکان ممکن است از صحبت کردن درباره موضوعاتی که قبلاً به عنوان راز نزد خود حفظ می کردند، احساس آرامش کنند.

- **کودکان را در تحلیل اندیشه ها و رفتارهایشان در رابطه با خود و دیگران، یاری می کند:**

هنگامی که کودکان بتوانند به اندیشه ها و رفتارهای قهرمان داستان گوش فرا دهند و آنها را بفهمند می توانند اندیشه ها و رفتارهای قهرمان داستان گوش فرا دهند و آنها را بفهمند. می توانند اندیشه ها و رفتارهای خود را نیز به خوبی ارزیابی کنند. برخی از کودکان، این **خود آزمایی** را بی سر و صدا در خلوت امن ذهن خود انجام می دهند. در حالی که بعضی دیگر برداشت خود را با مشاور درمیان می گذارند، در هر دو حالت، این کودک است که از فواید کتاب درمانی بهره مند می شود.

- **با تأمین اطلاعات لازم برای حل مسئله، آموزش می دهد و تفکر مثبت را تقویت می کند:**

امروزه ادبیات کودکان، محدوده وسیعی از موضوعاتی را که پیشتر گفتگو درباره آنها منع و نهی شده بود، در بر می گیرد. در کتاب های تخیلی و غیر تخیلی از مرگ، طلاق، روابط جنسی، اعتیاد و دیگر نگرانی ها و دل مشغولی های کودک، سخن گفته می شود. کودکان از طریق کتاب ها به اسرار زندگی و مرگ دست می یابند. مادران باردار می توانند برای فرزند خود درباره نوزادی که قرار است در آینده به دنیا بیاید، کتاب بخوانند. این کتابها به پرسش های فراوانی که کودکان پیش دبستانی در این باره دارند، پاسخ می دهند و نگرانی های کودک را درباره رابطه اش با مادر، پس از تولد نوزاد، برطرف می کنند. مرگ به عنوان آخرین حلقه زنجیره حیات، از موضوعاتی است که در برخی کتابها با دقت و حساسیت برای کودکان تشریح شده است. کودک با مطالعه این کتابها، سطح رشد کودک، برای انتخاب کتاب و زمان مناسب برای گفتگو درباره هر یک از این موضوعات ضروری است.

- موجب افزایش آرامش فکری و کاهش اضطراب می شود و تخیله هیجانانگیز و احساسات را میسر می کند:

یکی از منافع عمده و اصلی کتاب درمانی، رفع اضطراب است. هنگامی که کودک کشف می کند که کودکان دیگری نیز در احساسات و تجارب وی با او شریک هستند، احساس آرامش می کند. دانستن این موضع از احساس تنهایی و انزوای کودک می کاهد و احساس امنیت و خوشبختی را در وی تقویت می کند.

- شیوه سرگرم کننده و مفرحی برای آزمودن مهارت ها و راه حل های جدید مقابله با مشکلات است.

کودکان می توانند درباره هر یک از موضوعات مورد علاقه خود، کتاب های گوناگونی بخوانند، بدین ترتیب با به کارگیری نیروی تخیل خویش، خواهند توانست برای حل مسائل قدیمی، راه های جدیدی را بیازمایند. تمرین ذهنی لازم برای حل مسائل گوناگون، غالباً فعالیتی انفرادی است که کودک آن را با دیگران به اشتراک نمی گذارد. کتاب درمانی آموزنده، مفرح و آرامش بخش است. و کودک با فراگرفتن این شیوه حل مسئله می تواند آن را در سنین بزرگسالی نیز به کار بندد.

مفهوم و ارزش کتاب درمانی ۲

در قسمت اول این مقاله، روش جذاب و جالب فواید و ارزش های کتاب درمانی، مشتمل بر بیان آزادانه مسائل کودکان در هنگام تحصیل، اندیشه ها و رفتارها، تأمین اطلاعات لازم برای حل مسائل، افزایش آرامش فکری و آموزش مطرح و راه های مقابله با مشکلات ارائه شد.

در این قسمت با مراحل انجام این روش در کلاس یا منزل آشنا می شوید:

• مراحل کتاب درمانی

کتاب درمانی از چند مرحله تشکیل شده است، موفقیت این شیوه، مانند دیگر ملاحظات درمانی، تا حد زیادی به رابطه میان کودک و درمانگر بستگی دارد. پس از ایجاد رابطه ای صمیمانه و اطمینان بخش، درمانگر باید تعارض کودک را تشخیص دهد و تصمیم بگیرد که کدامیک از دو شیوه مشاوره انفرادی یا گروهی برای او مناسبتر است. شناخت دقیق کودک و مطالعه کتاب ها پیش از آغاز درمان، به درمانگر کمک می کند تا کتابی را که با مشکل کودک مطابقت دارد بیابد. چنین کتابی به کودک کمک می کند تا فرآیندهای همانندسازی، پالایش روانی و بصیرت را تجربه کند. این تجربیات برای حل مسئله، رشد و تغییر ضروری هستند.

• ایجاد رابطه درمانی

در اینجا نیز مانند همه فعالیت های مشاوره ای دیگر، مشاور باید با کودک رابطه ای صمیمی و اطمینان بخش ایجاد کند. پذیرش بی قید و شرط، صداقت، همدلی و اعتماد فرآیند درمان را تسهیل می کند. برای ایجاد یک مشارکت

درمانی با کودکان، درمانگر باید با تحول شخصی کودکان درگیر باشد و ضمن آگاهی از احساسات، و عواطف و رفتار کودک آن‌ها را درک کند. منظور از این «درگیری» این است که مشاور واقعاً به کودکان و نگرانی‌هایشان اهمیت بدهد. افزون بر این‌ها مشاور باید درک توجه خود را به کودک نشان دهد. مددکار باید حتماً شنونده قابل‌ی باشد و از احساسات، تصورات، ارزش‌ها و اهداف کودکان باید حتماً آگاه باشد. چنانچه درمانگر با دقت و اشتیاق به سخن کودک گوش فرا دهد و در معنی آن‌ها تعمق کند، می‌تواند به دنیای کودک قدم بگذارد و جهان را از دریچه چشمان او ببیند، ایجاد رابطه‌ای از این نوع میان کودک و مشاور، به زمان نیاز دارد و دستیابی به آن دشوار است. در صورت تحقق چنین شرایطی، مشاور می‌تواند ضمن حفظ اعتماد کودک، از دیگر اعضای گروه نیز حمایت کند.

• تشخیص تعارض و انتخاب شیوه مشاوره

در وهله نخست، درمانگر باید تشخیص دهد که آیا تعارض مورد نظر، یک پدیده تحولی معمول و مشترک میان همه کودکان است یا تعارض وضعیتی خاصی است که تنها عده اندکی با آن مواجه شده‌اند. تشخیص موارد بحرانی که به اقدام سریع نیاز دارند و تعیین میزان وخامت و دشواری مسئله و تأثیری که بر عملکرد کلی کودک می‌گذارد، مهم است. تصمیم‌گیری درباره اینکه آیا بررسی تعارض به جلسات مشاوره انفرادی یا جلسات گروهی کم‌جمعیت نیاز دارد، یا از طریق فعالیت‌های گروهی پرجمعیت می‌توان به آن پرداخت، به عهده درمانگر است. حوادث بسیار دردناکی که کودکان را به شدت متأثر می‌کنند، همیشه باید در جلسات انفرادی مورد بررسی قرار گیرند. جلسات گروهی کم‌جمعیت برای گفت و گو درباره مسائل و نگرانی‌های مشترک کودکان مفید است. توصیه می‌شود کودکانی که در گروه‌های کوچک شرکت می‌کنند، به لحاظ سنی و سطح رشد به یکدیگر نزدیک باشند و مشکل یکسانی را تجربه کرده باشند. بچه‌های کوچکتر ممکن است ترجیح دهند در گروه همجنسان خود باشند. مشاور میتواند بر اساس شناخت خود از یکایک کودکانی که در هر گروه شرکت دارند تصمیمات لازم را اتخاذ کند، استفاده از کتاب برای هدایت و راهنمایی گروه‌های بزرگ باید به کودکانی اختصاص یابد که با نگرانی‌های تحولی و رشدی متداول مانند مسائل احساسی، درگیری‌های دوستانه و تشخیص ارزش‌ها درگیر هستند.

• انتخاب کتاب

با استفاده از اصولی که در این مقاله به اختصار شرح داده شده، کتابی را که با شرایط کودک تطابق کامل داشته باشد انتخاب کنید. کتاب علاوه بر مطابقت با تعارض‌های کودک، باید با توانایی خواندن، سن، جنس و سطح رشد او تناسب داشته باشد. مهارت‌ها و استعدادهای فردی، از دیگر عواملی هستند که باید در گزینش کتاب لحاظ شوند. مشاوران می‌توانند با تأکید بر علایق فردی و استعدادهای ویژه کودکان به برنامه‌ریزی فعالیت‌های جنبی اضافی مانند نقاشی، نمایش، و دیگر شیوه‌های بیان هنری (که بر منافع کتاب درمانی می‌افزایند) بپردازند.

• تمرکز بر تجارب کودک

هنگامی که کودکان، داستان را می‌خوانند یا به آن گوش می‌دهند، همانند سازی، یا پالایش روانی و بصیرت را تجربه می‌کنند. گفت و گو درباره یک کتاب خاص، همراه با فعالیت‌های جنبی مستمر، می‌تواند کودکان را در کسب بصیرت نسبت به اندیشه‌ها و احساسات، ارزش‌ها و رفتارهای خود یاری دهد. کودکان در نتیجه آگاهی

بصیرتی که از طریق همانند سازی با شخصیت های کتاب کسب می کنند، غالباً به تصمیماتی می رسند که به آن ها در حل تعارض ها و تغییر نگرش ها و رفتارهای شان کمک می کند.

• همانند سازی

اگر کودک و کتاب از تطابق خوبی برخوردار باشند، کودک می تواند خود را به جای شخصیت اصلی داستان قرار دهد، وی ممکن است بتواند برای افراد خانواده و دوستانش نیز در میان شخصیت های کتاب همانندهایی بیابد. چنانچه کودک و قهرمان داستان در بسیاری از خصوصیات مانند سن، جنس، نژاد، احساسات و مشکلات اشتراک داشته باشند، وی خواهد توانست خود را به عنوان شخصیت داستان مجسم کند و از این طریق انگیزه ها و تعارضهای او را تجربه کند. برخی از اهداف درمانی این همانند سازی عبارتند از: توانایی کودک برای شناختن مشکلات خود از طریق خواندن مشکلات دیگران و تمرین ذهنی راه حل یا بدون راه حل و دخالت سایرین. در نتیجه همانندسازی، کودک نه تنها در انگیزه ها و تعارض های، شخصیت های داستان سهیم می گردد، بلکه داستان بخشی از تجربه های شخصی وی می شود. کودکان با شخصیت های داستان همانندسازی می کنند و بدین ترتیب در تصور خود، هیجان ها، اندیشه ها و رفتارهای آن ها را تجربه می کنند. طی کردن مرحله پیش از پالایش و بصیرت که در نهایت به حل مسئله و تغییر مثبت منجر می شود، ضروری است. کودک با طی این مراحل می تواند به راه های گوناگون حل مسئله بیندیشد. طریق مناسب را باید و درست مانند قهرمان داستان، تعارضها را برطرف کند.

• پالایش روانی یا تخلیه هیجانات

کودکان پس از همانندسازی می توانند مرحله تخلیه را تجربه کنند. تخلیه روانشناختی غالباً پس از رفع تعارضات شخصیتهای داستان رخ می دهد. هنگامی که شخصیت داستان پیروز می شود، تنشهای کودک تخفیف می یابد. وانگهی کودک بتدریج تجارت شخصیت های داستان را درک می کند و درمی یابد که تعارضهای خودش نیز درک شده است. کتاب درمانی این فرصت را برای کودک ایجاد می کند که دست کم برای یک لحظه کوتاه هیجانات نهفته ای را که محل ابراز دیگری ندارند، تخلیه کند.

• بصیرت

از طریق همانند سازی و تخلیه افکار، کودکان احساسات و رفتارهای خود را درک می کند و میتواند از رفتار دیگران نسبت به خود، تصویر شفافتری داشته باشند. کودکان غالباً به تنهایی به این خودآگاهی دست میابند اما گفتگوهای گروهی نیز ممکن است در این راه مثمر ثمر واقع شود. توانایی کودک در حیات بخشیدن به تجارب شخصیتهای کتاب، در بروز خودآگاهی نقش اساسی دارد. کودکان به مدد همذات پنداری با شخصیتهای کتاب و فراقنی هیجانات، اندیشه ها و اعمال خود، می توانند مشکلاتشان را بهتر و درستتر تحلیل کنند. از طریق این فرآیند ذهن کودک از مسائل خود او فاصله می گیرد و بر مسائلی که در کتاب مطرح شده است، متمرکز می گردد. با این شیوه کودکان می توانند شباهت میان مسائل قهرمان داستان را به مسائل خود کشف کنند و تعارضهای خود را بشناسند. چنین تحلیل هایی غالباً به افزایش خودآگاهی و درک عمیقتر

از خود، در ارتباط با دیگران منجر می شود. بصیرت و درک صحیح مسائل، علاوه بر آنکه کودکان را قادر می سازد تا دریافت های خود را از وقایع تغییر دهند، رفتارهای آنها را نیز بهبود می بخشد.

• رفع تعارض

کتاب درمانی به کودکان اجازه می دهد راه حل مسائل را بدون نیاز به بیان لفظی، رویارویی و تفسیر که همگی راهکارهای اساسی یک درمان موفق هستند ببینند. بچه ها با کمک درمانگر ابتدا می توانند با شخصیت کتاب که مسائل مشابهی دارد همانندسازی کنند. ببینند که چگونه آن شخصیت مسئله را حل می کند و در نهایت راه حل های ممکن برای مسئله خود را تشخیص دهند. حل مسئله و تغییر نگرش و رفتار فرآیندی تدریجی است که نمی توان از آن تعجیل کرد و به تکمیل موفقیت آمیز همه مراحل درمان نیاز دارد.

این مراحل که پیشتر به آنها اشاره شده عبارتند از: همدلی و برقراری رابطه اطمینان بخش با کودک، شناخت کودک و درک طبیعت تعارض او، یافتن کتابی که با مسئله کودک مطابقت کامل داشته باشد و فرصت دادن به کودک برای اینکه از سوی شخصیت (های) کتاب، انگیزه ها و تعارضهای وی (آنها) را تجربه کند. غالباً پس از چند جلسه مشاوره تغییرات تدریجی در نگرش و رفتار کودک مشاهده می شود.

• فعالیت های پیگیرانه

در مورد برخی از کودکان، کافی است درمانگر کتاب را برای آن ها بخواند تا تمام مزایای درمانی کتاب درمانی را تجربه کنند. در این موارد گوش دادن به پاسخ های کلامی کودک و مشاهده رفتار و حالت های چهره او به درمانگر سرنخهای مهمی می دهد تا دریابد داستان چگونه بر کودک تأثیر گذاشته است. اما برخی دیگر از کودکان برای تقویت خود آگاهی و رفع تعارض به فعالیتهای جنبی مستمر نیاز دارند. فعالیتهایی که مهارتهای حرکتی، شناختی و کلامی را با یکدیگر تلفیق می کنند. می توانند در تقویت خود آگاهی و افزایش مهارتهای حل مسئله مؤثر باشند. راهکارهای مستمر که می توانند همراه با کتاب درمانی به کار روند. عبارتند از: فعالیتهای هنری، داستان نویسی، تئاتر، نمایشهای عروسکی، و عروسک بازی. کودک پس از خواندن کتاب (یا پس از آنکه کتاب برایش خوانده شد) میتواند داستانی را به درمانگر دیکته کند. پایان متفاوتی برای داستان بنویسد. نامه ای به یک یا چند تن از شخصیتهای داستان بنگارد یا در قطعات مشخصی از داستان، ایفای نقش کند. همچنین می تواند با استفاده از مواد گوناگون، کولاژ تصاویر و مجسمه هایی بسازد که شخصیتهای داستان را به زندگی آنها ربط دهند. از نمایشهای عروسکی کامل با عروسکهای دست ساز و صحنه آرایی نیز به عنوان فعالیتهای جنبی استفاده شده است. تعداد و نوع این فعالیتهای تنها توسط نیروی تخیل کودک و اشتیاق و تمایل درمانگر برای آزمودن شیوه های خلاق و ابتکاری تعیین می شود.

کتابخانه مدرسه یک فضای مرده نیست

ماتیاس دنکه

پروژه ی کتابخانه های آموزشگاهی «ل. آ. گ» که در شهر هسن "ا و" (لاگ) نامیده می شود، با هدف ایجاد و پشتیبانی کتابخانه در هر مدرسه، از میانه ی سال ۱۹۸۰ به کمک نیروهای فعال آموزشی و والدین دانش آموزان، به گسترش کتابخانه های آموزشگاهی هسن پرداخت.

این گروه نخست با ۳۰ شرکت کننده تشکیل شد. آموزش پیشرفته ی لاگ امروزه به عنوان "بزرگ ترین رخداد اروپایی در این سطح" مطرح است. اکنون شمار شرکت کنندگان در این پروژه به ۵۰۰ نفر رسیده است. طیف موضوع های فعالیت این پروژه، از روش های ترویج خواندن تا سواد رسانه ای، رهنمودهای عملی و شیوه های سازماندهی کتابخانه را در برمی گیرد. این پروژه نخست در ایالت هسن در ۳۰ مدرسه به اجرا درآمد. تمامی این ۳۰ مدرسه به یک نرم افزار کتابخانه ای مشترک مجهز شدند و همزمان یک مرکز هماهنگ کننده، از سوی وزارت آموزش در دبیرستان ویدینگ در بوتسباخ نیز برای هماهنگی کارها تجهیز شد. پروژه ی لاگ برپایه ی بررسی پژوهش های علوم اجتماعی امریکا با عنوان "مطالعات کلرادو" استوار است. نتایج مطالعات کلرادو بر اهمیت کتابخانه های آموزشگاهی در خدمت آموزش موفقیت آمیز تأکید داشت. بیش از هزار مدرسه در امریکا و کانادا با کتابخانه و بدون آن، سالیان متمادی در چارچوب این مطالعه بررسی شدند. در این مطالعه تمرکز ویژه بر نتیجه ی تست خوانی دانش آموزان بود. نتایج پژوهش ثابت کرد دانش آموزانی که به یک کتابخانه ی خوب دسترسی دارند، در امتحانات موفق ترند. دستاورد این مطالعات تدوین استانداردهای یک کتابخانه ی خوب شامل: ساعت کار طولانی، کارکنان آموزش دیده و هماهنگی میان کتابداران و آموزگاران، کیفیت منابع موجود و افزایش منابع جدید بود که در پروژه ی کتابخانه های لاگ نیز به طور ویژه بر آن ها تأکید شده است.

... آینده ی چند رسانه ای

هر دانش آموز باید بتواند در کتابخانه از رسانه های جدید و کامپیوتر استفاده کند. این درخواستی بود که اعضا در بیانیه ی ۱۹۹۸ خود مطرح کرده بودند. پروژه ی کتابخانه های آموزشگاهی لاگ، آینده ی کتابخانه های آموزشگاهی را چند رسانه ای می بیند و "مطالعات کلرادو" نیز این نظر را تأیید می کند. پیشنهاد این پروژه، گذشتن از حافظه ی دانش گذشته نگر و رسیدن به مرکز اطلاعات و دانش فعال است. به نظر این گروه، کتابخانه ی مدرن همه چیز هست، جز مجموعه ای خاک گرفته از کتاب.

کتابخانه ی مدرسه فضایی مرده نیست، کارگاهی آموزشی است که زندگی و آموختن در آن جریان دارد. کتابخانه باید نیازهای آموزنده را در کانون توجه خود قرار دهد و همانند یک مرکز علمی چند رسانه ای، خواندن، زندگی کردن و آموختن را یک جا در زیر یک سقف تأمین کند.

پشتیبانی خواندن با قفسه های کوچک کتاب

تا اوایل سال ۱۹۹۰ تقریباً هیچ کتابخانه ی آموزشگاهی در هسن وجود نداشت. اما این وضعیت امروزه با فعالیت های لاگ تغییر کرده است. پروژه های لاگ، همچون «کتابخانه در جعبه» که از سوی وزارت آموزش و هنر هسن پشتیبانی شد، امکانات ویژه ای برای ۳۰ کتابخانه ی آموزشگاهی کوچک و آموزگاران اهل هسن و توانمندسازی آن ها، در زمینه ی موضوع های مشخص تأمین کرد.

ایجاد "کتابخانه ی کوچک" به سنت های قرن ۱۹ هسن بر می گردد، زمانی که کرمها با کتابخانه ی شهری که به قفسه های کوچک کتاب مجهز شده بودند، ادبیات را در مناطق دور افتاده ترویج می کردند. امروزه درهای قفسه های کوچک کتاب رنگی است و شکل آن برای این کار مناسب سازی شده است. در این مجموعه، از خوک صورتی کوچک که برای جانور شناسی در دوره ی دبستان پیش بینی شده گرفته، تا کتاب "خروس گالی" که در آن داستان

های کودکان و نوجوانان فرانسوی گرد آمده اند، یافت می شود.

پروژه ی کتابخانه های کوچک را نیروهای آموزشی علاقه مند، هر بار برای مدت ۸ هفته از لاگ امانت می گیرند. بیش از ۱۵۰۰ کلاس درسی و کتابخانه تاکنون از این خدمات استفاده کرده اند. بنیان گذاران کتابخانه های کوچک سیار همچنین جایزه ای برای خواندن با نام "جایزه ی ترویج خواندن لاگ" گذاشته اند. گروه «قفسه کوچک کتاب هسن» به الگوهای موفق ترویج خواندن در کتابخانه های آموزشی، جایزه ای برابر هزار یورو می دهد. در فهرست برندگان این جایزه، پروژه های "پانتومیم خواندن" یا "درخت کریسمس ادبی" قرار دارند. پیشتاز در آموزش پیشرفته و ارتباطات

به نظر دست اندرکاران این پروژه، کتابخانه های آموزشی می توانند فضاهای مدرن آموزشی برای جست و جوی فعال اطلاعات و پردازش آنها باشند. رسانه های جدید، همچون کتاب های گویا، سی دی ها و وی دی ها و اینترنت نیز نباید کتاب را واپس بزنند، بلکه تنه باید خدمات کتابخانه های آموزشی را با امکانات جدید توسعه دهند. زمانی که دانش آموزان بتوانند به اطلاعات درست آنلاین دست یابند و با رسانه های جدید تمرین کنند، کتابخانه های مجهز، افزون بر ارتقای توانایی خواندن، می توانند در پیشرفت مهارت ها و دانش استفاده از رسانه ها نیز مؤثر باشند. در جامعه ی دانش مدار جدید، چرخ های نوآوری هرچه تند تر می چرخند. اکنون دیگر آموزش در روند زندگی نیازی طبیعی و ضروری به شمار می رود. بنابراین، آموزش پیشرفته ی پایدار برای مسئولان "لاگ" موضوع مهمی است. مسئولان کتابخانه های آموزشی لاگ در هسن دریافته اند که رسانه ی سنتی کتاب با وجود رسانه های جدید و شبکه های اینترنتی که امکان ارتباط دو سویه را ایجاد می کنند، هنوز جایگاه با ارزش خود را در میان دانش آموزان دختر و پسر حفظ کرده اند.

آقای گونتر بر (رئیس هیئت مدیره ی کتابخانه های آموزشی لاگ) می گوید: «من همیشه وقتی به دانش آموزی برمی خورم که در اینترنت یک ساعت دنبال یک کلیسای دوره ی باروک می گردد و بعد از من سؤال می کند، آیا کتابی در این باره برای من دارید؟ خوشحال می شوم».

هسن در موضوع کتابخانه های آموزشی نه فقط در سطح ملی، بلکه در سطح منطقه ای نیز دارای شبکه ی ارتباطی است. لاگ از طریق این مرکز به همسایگان اروپایی می پیوندد. در فرانسه و انگلستان چنین شبکه هایی مدتی است که وارد مدرسه ها شده اند. دست اندرکاران این پروژه از سال ۱۹۹۳ در نمایشگاه کتاب فرانکفورت حضور دارند. در سال ۲۰۰۸ نیز آقای گونتر بر رئیس هیئت مدیره و آقای گونبر شلابمپ، رئیس هیئت مؤسس، سخنرانی ای درباره ی پروژه ی "ترویج خواندن با تأکید بر اهمیت نهاد کتابخانه ی آموزشی" در سالن نمایشگاه کتاب فرانکفورت ایراد کردند و در نشست آموزشی این نمایشگاه حضور داشتند. همچنین این پروژه ۳ بار مهمان نمایشگاه کتاب لایپزیک بود. لاگ در خارج از کشور نیز شناخته شده است و سازمان دهندگان آن برای سال ۲۰۰۹ به اتریش دعوت شدند.